T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKī (06 Mil. EHT A 470) (İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Hazırlayan
Gamze ÇOMAK

Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2017
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKī (06 Mil. EHT A 470)
(İNCELEME-METİN-TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Gamze ÇOMAK

Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Haziran 2017
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmamdaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirttim.

Adı-Soyadı: Gamze ÇOMAK

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK

Gamze ÇOMAK tarafından hazırlanan **''*Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī (*06 Mil. EHT A 470)(İnceleme-Metin-Terimler Sözlüğü)''**adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi 'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Gamze ÇOMAK	**Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI**

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI danışmanlığında **Gamze ÇOMAK** tarafından hazırlanan ''Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī **(06 Mil. EHT A 470) (İnceleme-Metin-Terimler Sözlüğü)**''adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

02/06/2017

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI ....

Üye : Prof. Dr..Ümit TOKATLI ....

Üye : Yrd.Doç.Dr.Songül ERDOĞAN.......... ....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 15/06/2017 tarih ve 16 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

02/06/2017

Prof.Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir lisanın ses ve şekil yapılarını inceleyip zenginliğini anlayabilmek ve o lisana ait yeni şeyler keşfedebilmek için o lisanın kurallarının ortaya konulması gramer çalışmalarının konusu kabul edilir. Dil, tarihi ve yakın dönemlerde kendi içinde oluşturduğu dil sistematiğinin etrafında gelişir ve zenginleşir. Bu sebeple yapılan gramer çalışmalarında incelenen dile ait kuralların tespit edilmiş olması o dilin tarihinin ne kadar doğru bilindiğini gösterir. Bu sebeble gramer çalışmalarından elde edilmiş olan bilgiler bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Türk dilinin gramer çalışmalarının başlangıcı olarak XI. yüzyıl kabul edilir. Ünlü Türk dil bilimcisi Kaşgarlı Mahmut'un yazmış olduğu ve günümüzde ulaşamayan*Kitâbu Cevâhirü'n-Nahv fi Lügati't-Türk* ve bugün Türk dilinin geçmiş dönemlerinin aydınlatılmasında en çok basvurduğumuz Türk dilinin incisi kabul edebileceğimiz *Divān-ı Lūğāti't-Türk* adlı eserleri Türk dilinin gramer çalışmalarının ilki kabul edilir. Özellikle *Divān-ı Lūğāti't-Türk* gramer alanında ilk önemli eser olarak yazıldığı dönemden sonraki dönemlere ve günümüzde de yapılan gramer çalışmalarına kaynak teşkil etmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un yazmış olduğu bu eserlerle ilgili Türk dili gramerciliğinde o dönemden günümüze kadar yüzlerce eser kaleme alımıştır.

Türk dili ile ilgili batılı araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalar ve edebiyatımızın Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde gramer alanında birtakım çalışmalar yapılması Türk dili gramerciliğinin tarihinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bugün bu anlamda en kapsamlı çalışma olarak Türk Dil Kurumu tarafından 1997-2004 yıllarında yapılmış olan *''Türkiye Türkçesi ve Tarihī Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi''*kabul edilmektedir. TDK tarafından yapılmış olan bu proje kapsamında Türkçenin dil bilgisi kurallarını önemli ölçüde belirleyen on dokuz adet Türk dili grameri eseri ortaya konmuştur. Bu eserler daha çok Osmanlı Türkçesi gramer özelliklerini yansıtmakatadır. Ayrıca bu gramerler Osmanlı Türkçesinin Türkiye Türkçesinin yakın dönemeleriyle birlikte değerlendirilmesine ve mukayese edilmesine imkān sağlamaktadır.

Osmanlı Türkçesi döneminde gramer çalışmaları ile ortaya konulan kurallar ‘‘kavaid’’ olarak adlandırılan eserlerde toplanmıştır. Bu eserler günümüzde dil bilgisi kitaplarında birleştirilerek öğretime sunulmaktadır. Bizim üzerinde çalışmış olduğumuz eser de Osmanlı Türkçesi döneminde çocuklara gramer öğretmek amacıyla yazılmış bir gramer kitabıdır. Bu eser Sultan II. Abdulhamit’in Bahriye Erkan-ı Harp Hümayununda görev yapan Mehmed İhsan adlı bir harp mülazim-i evveli (üsteğmen) tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eserin ‘‘Bir İki Söz’’ başlığı adı altında başlayan giriş bölümünde eserin yazılma amacını belirtmektedir. Burada yaşları küçük olan çocukların zihinlerini meşgul etmemek için çocukların anlayacağı bir gramer kitabı hazırladığını belirtmektedir. Eserimiz, dönemin dil bilgisi kurallarını çocukların daha iyi kavrayabilmesi için yazılmış bir ders kitabıdır. Ayrıca yazar bu eser, gereken ilgiyi gördüğü takdirde bu şekilde küçük birkaç eser daha kaleme alacağını belirtmiştir. Eser çocuklar için yazılmış bir gramer kitabı olması nedeniyle dil ve üslup açısından sade ve gayet anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır.

Çalışmamıza konu olan bu nadide eserimiz Milli Kütüphane’de *06 Mil. EHT A 470* numarasıylakayıtlı olan *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī*a dlı eserdir. Bu eseri inceleme sebebimiz çocuklar için yazılmış bir gramer kitabı olmasıdır. Günümüzde çok fazla gramer kitabı incelemesi yapılmıştır. Araştırmalarımız sonucunda çocuklar için hazırlanmış gramer kitabı incelemesine rastlanmamıştır.

Yazarımız Mehmed İhsan çocukların kendileri gibi küçük olan zihinlerini çok meşgul etmeden gramer özelliklerini anlatmıştır. Eserimizde çocukların daha iyi anlaması için metot olarak soru-cevap tekniğine yer verilmiştir. Sorular kısa, net ve açık anlaşılır ifadelerden oluşmaktadır. Sorulara verilen cevaplar ise çocukların zihninde anlam kargaşası yaratmayacak düzeyde ve en az iki örnek verilerek açıklanmıştır. Bu şekilde amaçlanan çocukların öğrenmelerini kalıcı hale getirmektir.

Hazırlamış olduğumuz çalışmamızın kapak kısmında yazar hakkında kısa bilgiye yer verilmektedir. Ayrıca kapakta yaımlanma tarihi (1315) ve matbaası (Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası)’ na yer verilmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde dili tanımını yapılarak gramerciliğimizin tarihi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde ise ilk olarak *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī’* nin incelemesine

yer verilmiştir. Eserde yer alan gramer terimleri örnekleri değerlendirilmiştir. Akabinde ise ikinci bölümde Milli Kütüphane'de *06 Mil. EHT A 470* numarasıyla kayıtlı olan *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī* adlı eserin transkiripsiyonlu metni verilmiştir. Transkiripte orijinal metne bağlı kalınmıştır. Üçüncü bölümde eserin gramer terimleri sözlüğü hazırlanarak bunlar hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Son olarak çalışmamız sırasında yararlanılan eserlere ''kaynakça'' bölümünde yer verilmiş ve metnin dizini ouşturularak çalışmamız tamamlanmıştır.

Bu çalışmamızın ortaya konma sürecinde, kolaylaştırıcı katkıları ve önemli tavsiyeleriyle yardımcı olan kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI'ya ve tezin her aşamasında yanımda olan desteğini esirgemeyerek en iyi şekilde rehberlik yapan kıymetli hocam, eski tez danışmanım Prof. Dr. Ümit TOKATLI'ya ayrıca çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen her zaman yanımda olan aileme ve değerli arkadaşım Mehmet KARADEMİR' e teşekkürü borç bilirim.

Gamze ÇOMAK

Kayseri, Haziran 2017

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ (06 Mil. EHT A 470)
(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Gamze ÇOMAK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2017
Danışman: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ÖZET

Türk dilinin günümüzde en büyük sorunlarından biri; yapılan gramer çalışmalarının belli bir sistematiğe dayanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden gramer çalışmalarının belli bir sistematiğe dayanmaması nedeniyle günümüzde Türk dilinin belli başlı bir gramer kitabı halen yazılabilmiş değildir. Türk dilinin tarihi ve yakın dönemlerinde yazılmış olan, gramer kitapları üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar gramer konusundaki sorunları gidermek amacıyla yapılmış fakat yetersiz kalmıştır. Yapılmış olan bu çalışmalarda da bir sistem ve süreklilik sağlanamamıştır. Daha sonraki dönemlerde yapılacak olan gramer çalışmaları için bir sistem oluşturulamamıştır.

Çalışmamıza konu olan *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī* Mehmed İhsan tarafından Osmanlı Türkçesi döneminde çocuklara gramer öğretmek için yazılmış bir dilbilgisi kitabıdır. Milli Kütüphane'de *06 Mil. EHT A 470* numarasıyla kayıtlı olan *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī*adı ile kayıtlı olan eser, tarafımızdan transkibe edilmiştir. Çalışmamızda eserin bölümleri incelenmiş, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan *Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī*adlı metin transkiribe edilmiş, esere ait olan bir terimler sözlüğü hazırlanmış ve son olarakta çalışmamızda dizin hazırlanmıştır.

Bu tezin yapılma amacı, daha önce Osmalı Türkçesiyle çocuklar için yazılmış gramer kitabı incelemesinin olmamasıdır. Döneminin dil özelliklerine göre daha sade olan eser, çocukların grameri daha iyi bir şekilde öğrenebilmesi için hazırlanmıştır. Yazar, anlaşılabilirliği sağlamak için soru cevap tekniğini kullanarak eseri oluşturmuştur. Sorulara verilen cevaplar örneklerle zenginleştirimiştir. Eserin inceleme bölümünde, sorularda yer alan gramer terimleri bölüm olarak değerlendirilmiş ve örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, gramer, dil bilgisi.

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ (06 Mil. EHT A 470)
(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Gamze ÇOMAK

Erciyes Universtiy, Institute of Social Science
Master Thesis, Summary 2017
Supervisor: Prof. Dr.Suzan Suzi TOKATLI

ABSTRACT

Summary One of the biggest problem in Turkish language now is that all the grammar researches done so far have not been based on a system. Thus, any grammar book of Turkish language has not been able to be written. Many studies have been done in Turkish language history and recently written grammar books about it. All of those studies have aimed to solve the problems in grammar, but they have been insufficient. Moreover, there have not any systems and continuity in those researches again. Any system could not be constructed to be used in later studies.

Xulasay-i Lisan-i Turki, subject matter of our research, is a grammar book and it has been written by Mehmed Ihsan to teach children grammar used in Ottoman Turkish period. Xulasay-i Lisan-i Turki which is recorded in national library with the code " 06.Mil EHT A 470, has been transcribed by us. Parts of the writing have been examined, the book,Xulasay-i Lisan-i Turki written in Ottaman Turkish have been transcribed, a glossary of terms and lastly an index about our study has been prepared.

The aim of this thesis is that there have been no examanation in grammar book written for children with Ottaman Turkish. The book, which is more simple compared with language features in those times, has been written for children to learn grammar in a better way. The author has used question and answer technique to provide intelligibility. The answers given to questions have been enriched with samples. In the examination part of the book, grammar terms in the questions have been regarded as a part and exemplificated.

Keywords: Turkish language, grammar.

YAZAR HAKKINDA

Mehmed İhsan, Osmanlı padişahlarından Sultan II. Abdülhamit döneminde Sultan II. Abdülhamit'e tahsis edilen İstanbul vapurunun güvenliğinden sorumlu harp mülāzim-i evvellerinden (üsteğmen) biridir. Mehmed İhsan'a ait çok fazla bilgi elde edilememiştir. Yazarın bilinen üç eseri vardır. Bunlardan ilki *'Malumat-ı müfide-yi cami yeni takvim:1307 Sene-yi Kameriye ve 1306 Sene-yi Maliyesine mahsus'* adlı cep takvimidir. 1800'lü yıllardan sonra yeni bir kimliğe bürünmeye başlayan takvimlerde ilk yenilenme hareketi, Erkan-ı Harbiye-yi Bahriye Dairesinde, Mülazım-ı Evvel olarak görev yapan Mehmet İhsan'ın Hicri 1306 yılında hazırladığı "Yeni Takvim" ile başlar. Gerçekten de kendisinin takvimine koyduğu "Yeni" sıfatı, ilk örneğine Hicri 856 yılında rastladığımız Osmanlı cep takvimleri tarihindeki yaklaşık 450 senelik bir geçmişin, yenileşme sürecinin adı gibidir. Adeta bilinmiş ve özellikle seçilmiş gibidir. Nitekim bu yıldan itibaren, içeriği bakımından değilse bile, zamanın teknik gelişmelerinden yararlanarak, şeklini ve özellikle de adını yenilemiş cep takvimleriyle karşılaşılacaktır.[1]

Yazarımızın ikinci eseri ise 1890 yılında yayımladığı *'Nîyazi Divanına dair verilen derslerden seçilmiş bazı parçalar'*dır. Bu eser Mehmed İhsan tarafından yapılmış bir derlemedir. Asker kökenli olmasına ragmen böyle bir eser yazması, edebiyatla ne kadar iç içe olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Mehmed İhsan hakkında fazla bir bilgi olmamasına ragmen yazdıgı bu eserden yola çıkarak iyi bir egitim aldıgını söyleyebiliriz. Yazarın üçüncü eseri ve bizim de tez konumuz 1899 yılında yayımladıgı '*Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī*'dir. Bu eser çocuklar için yazılmış bir gramer kitabıdır. Hakkında söyleyeceklerimizi tezimizin '*Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī İncelenmesi*' adlı bölümünde bulabilirsiniz.

1 Haldun**Cezayirlioğlu**, Takvim Koleksiyonu'ndan Bir Kesit: Cep Takvimi (2009)

İÇİNDEKİLER

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKī (06 Mil. EHT A 470)
(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

KISALTMALAR

Ar.	**:** Arapça
Far.	**:** Farsça
gr.	**:**Gramer
MEB	**:**Milli Eğitim Bakanlığı
Mil	**:** Miladi
Rum	**:** Rumi
s	**:** Sayfa Numarası
S	**:** Sayı
TDK	**:** Türk Dil Kurumu

TRANKRİPSİYON ALFABESİ

ا (آ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẕ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

GİRİŞ

İnsanlar arasında sözlü ve yazılı iletişimi sağlayan ses sistemine dil adı verilmektedir. Bu sistemin gelişmesi dile ait olan gramerin ortaya koyduğu kurallar çevresinde gelişir. Gramer; geniş anlamıyla, dilin kullanılışında yerleşmiş kurallara göre, dili meydana getiren sesleri, şekilleri, sözcükleri, yapı ve dizi işlem ve yollarını, yöntemlerini, sözcük sınıflarını, çekimlerini, cümledeki görev ve bağlantılarını düzenli olarak inceleyen bilim dalıdır.[2] Gramer ve dil bilgisi terimleri birbiri yerine kullanılırken dil bilgisi çalışmaları; gramerin ortaya koymuş olduğu kuralları bilgi seviyelerine göre öğretime sunma[3] işi olarakta görülmektedir.

Osmanlı Türkçesi döneminde, gramer ve dil bilgisi terimleri olarak sarf, nahiv ve kavaid terimleri sıkça kullanılmaktadır. Bu terimler genel olarak dilin sisteminin oluşmasında ve kuralların belirlenmesinde karşımıza çıkmaktadır. Kullanılan bu terimler eser adlarında da kullanılmıştır. Bu terimler zamanla yerini gramer ve dil bilgisine bırakmıştır.

Dilin gramer kurallarının öğrenilmesi için o dilin tarihi dönemlerdeki ses ve şekil yapısının bilinmesi gerekir. Tarihi dönemlerden itibaren dil var olmaya başladığında gramer sistemi oluşur ve bu süreçteki kurallar temel alınarak gelişir. Türk dilinin tarihi ve yakın dönemlerinde ses ve şekil yapısının Türkiye Türkçesinin gramer kurallarının oluşmasını sağladığı görülmektedir. Türkçenin grameri üzerine yazılmış olan pek çok eser bulunmaktadır. Türkçenin gramerinin oluşmasında yüzyıllar öncesinde yazılmış olan eserler bu eserler temel kaynak olarak değerlendirilmektedir. On asır öncesinde yazılmış bir sözlük olan *Divān-ı Lūğāti't-Türk,* dilin gramerini yansıtan özellikler bulunması sebebiyle Türk gramerinin gelişmesini sağlayan önemli bir eserdir.

---

[2] Agop **Dilaçar,** ‘‘ Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi ’’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1971, TDK Yayınları, S. 338, s. 83.

[3] Dilek **Erenoğlu, ‘‘** Gramer-Dil Bilgisi ’’, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı. 20, s. 146.

Gramer tarihinin sağlam bir sürece dayandırılamaması, Türk dilinin önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu durum Orta Türkçe döneminde yaşanılan coğrafi bölge ve içinde bulunulan kültüre farklılıklar sebebiyle Türkçenin Arap ve Fars dillerinin gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Bu karışık durumun başka bir sebebi olarakta, Osmanlı Türkçesinin Arap ve Fars dillerinden fazlaca yararlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde yazılan gramer konularını yansıtan çoğu eserde Arapça ve Farsça kurallara fazla yer verilmesi; Türk gramerinin tek yönlü olarak ele alınmasını zorlaştırmıştır.

Gramer konusunun bir bütün olarak ele alması açısından önemli olan ve Türk dili tarihinin bu alanıyla ilgili ilk eser kabul edilen, Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan fakat şuana kadar ulaşılamayan kayıp kitaplar arasında bulunan *Kitâbu Cevâhirü'n-Nahv fi Lügati't-Türk*adlı eserdir.[4]Bu kayıp eser dışında, Kaşgarlı Mahmut'un*Divān-ı Lūgāti't-Türk*, adlı eseri gramer tarihinin incelenmesi ve değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Türkiye Türkçesinin grameri açısından önemli ilk eser ise; Bergamalı Kadri'nin *Müyessiretü'l-Ulüm* adlı gramer kitabıdır.[5] Bu eserler dışında Avrupalı bilginlerin Osmanlı Türkçesini konu alan eserleri dil tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde gramer sorunlarının çözümü için teşvik edici çalışmaların yapılmış olması da dil tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Hazırlanmış olan bu eserlerin, günümüzde incelenmesi ve üzerinde çalışmalar yapılması Türkiye Türkçesi gramerinin sağlam temellere dayandırıldığını ve dil bigisi öğretiminin daha anlaşılır bir şekilde yapıldığını bize göstermektedir.

Türk Dil Kurumu tarafından 1997-2004 tarihleri arasında yapılmış olan ve Türk gramer tarihi açısından en önemli bir çalışma olarak görülen *Türkiye Türkçesi ve Tarihi Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi* 'dir. Bu proje ile gramer tarihi çalışmalarında önemli bir adım atılmıştır. TDK tarafından yapılmış olan bu proje kapsamında on dokuz adet Türk dili gramer eseri gün yüzüne çıkarılarak basılmıştır. Bu eserler şunlardır:

Doç.Dr. Emir İçhem İdben, Abdullah Ramiz Paşa, Emsile-i Türkiyye (1999).

Kaya Türkay, Halit Ziya, Kavā'id-i Lisān-ı Türkī (1999).

---

[4] Zeynep **Korkmaz,***Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi,* TDK Yayınlar, Ankara 2009, s. CV.
[5] Korkmaz, s. CVI.

Prof.Dr. Recep Toparlı, Prof. Dr.M. Sadi Çögenli ve Doç. Dr. Nevzat H. Yanık, El-Kavanīnü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lugati't-Türkiyye (1999).

Prof.Dr. Recep Toparlı, Prof. Dr.M. Sadi Çögenli ve Doç. Dr. Nevzat H. Yanık, Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkī ve Acemī ve Mogalī ve Farisī (2000).

Doç.Dr. Nevzat Özkan, Keçecizade Mehmet Fuat-Ahmet Cevdet Paşa, Kavāʿid-i Osmaniyye (2000).

Prof.Dr. Leyla Karahan, Dilek Ergönenç, Hüseyin Cahit, Türkçe Sarf ve Nahiv (2000).

Doç.Dr. Nevzat Özkan, Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavāʿid (2000).

Yrd. Doç. Dr. Esra Karabacak, Bergamalı Kadrī, Müyessiretü'l-Ulūm (2002).

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) (2003).

Prof. Dr. Recep Toparlı, Ed-dürretü'ül-Mudīʿe fi'l-Lügati't-Türkiyye (2003).

Prof. Dr. Recep Toparlı, Mufassal Yeni Sarf-ı Osmanī (2003).

Prof. Dr. Leyla Karahan, Yrd. Doç. Dr. Ülkü Gürsoy, Tahir Kenan, Kavāʿid-i Lisān-ı Türkī (2004).

Doç. Dr. Gülden Sağol- Erdal Şahin- Nurgül Yıldız, Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisān-ı Osmānī Sarf ve Nahiv (2004).

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy – Dr. Mustafa Fidan, Mithat Sadullah, Türkçe Sarf ve Nahiv Dersleri (2004).

Prof. Dr. Recep Toparlı- Ali Ilgın, Mehmet Sadık, Üss-ī Lisān-ı Türkī (2006).

Prof. Dr. Recep Toparlı- Dilek Yücel, Süleyman Hüsnü Paşa, İlm-i Sarf-ı Türkī (2006).

Prof. Dr. Metin Karaörs, Köprülüzāde Mehmet Fuat- Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi (2006).

Yrd. Doç. Dr. Esra Karabacak, Ahmet Cevdet Paşa, Tertib-i Cedit Kavāʿid-i Osmāniye (2007).

Dr. Furkan Hamit, Şemseddin Sami, Nev-Usūl Sarf-ı Türkī (2009).

Doç.Dr. Suzan Suzi Tokatlı, Ahmed Rasim, Yeni Usul Muallim-i Sarf, (2003).

Bu proje kapsamında yayımlanan eserler, yazıldıkları dönemin gramer özelliklerini yansıtması bakımından önemlidir. Ayrıca Türk Dil Kurumu'nun bu projesinin dışında yüzlerce gramer eseride mevcuttur. Bu eserlerin bir kısmı yayımlanmış bir kısmı ise henüz yayımlanmamış eserlerdir. Bu tür eserler Türkçenin kurallarını vermesi açısından ve tarihi Türk grameri içinde ses ve yapı bilgisi ile ilgili konulara daha fazla eğilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmamıza konu olan eser, Sultan II. Abdulhamit'in Bahriye Erkan-ı Harp Hümayununda görev yapan Mehmed İhsan adlı bir harp mülazim-i evveli (üsteğmen) tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eserin ''Bir İki Söz'' başlığı adı altında başlayan giriş bölümünde eserin yazılma amacını belirtmektedir. Gramer konusundaki karmaşıklığı ve çocukaların bilgileri öğrenmedeki güçlüğü üzerine kaleme alınmıştır. Eserimiz, dönemin dil bilgisi kurallarını çocukların daha iyi kavrayabilmesi için yazılmış bir ders kitabıdır. Eseri, transkiribe edilirken Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan metnin sayfa numaralarına uygun olarak sayfa sayfa transkirip edilmiştir. Eser, soru cevap şeklinde oluşmaktadır. Sorular ''S'' cevaplar ''C'' harfleri ile ifade edilmiştir. Eserin sonunda çocuklar için öğrendiklerini pekiştirmelerini sağlamak amacıyla alıştırmalar bölümü yer almaktadır.

Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī (06 Mil. EHT A 470) (İnceleme-Metin-Terimler Sözlüğü) çalışmasının amacı; Türk dili gramerini ele alan çocuklar için hazırlanmış, dönemine göre sade bir dil kullanılan eserin türkolojiye kazandırılması ve sonraki dönemlerde yapılacak olan benzer çalışmalara kaynak teşkil etmesidir.

Çalışmamızda Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde işlev bakımından aynı olup isimlendirilmesi farklı olan terimlerin bir sözlük çalışması yer almaktadır. Ayıca çalışmamızda çeviri yöntemi kullanılmış, Arapça ve Farsça tamlamalarda kabul görmüş olan dilin imlā kurallarına bağlı kalınmıştır.

I. BÖLÜM

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ (06 Mil. EHT A 470)

(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĠÜ)

a. Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī' nin İncelemesi

Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī Rum.1315 (Mil.1899/1900) senesinde, Meḥmed İḥsān tarafından çocuklariçin yazılmış bir Türkçe gramer kitabıdır. Dersaʿādet (Ah Aṣaduryan) Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası'nda basılan eserde geçen ifadeyle'maʿarif neẓaret-i celīlesiniñ ruḫṣatnāmesiyle ṭabʿolunmuştur.

Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī de Meḥmed İḥsān; vatan evlatlarının zihinlerini işgal etmemek için kendileri gibi küçük bir eser hazırlayarak, çocukların gramer öğrenmesini zevkli ve kalıcı hale getirmeyi amaçlamıştır. Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī adlı eserinde bu çalışmasından sonraTürkçe de az bulunan bu değerde birkaç eser daha yazmaya gayret edeceğini ifade etmiştir.

Eserde gramer konuları soru cevap metodu kullanılarak anlatılmıştır. Her sorudan sonra o soruya verilen cevap en az iki örnekle desteklenerek soru aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bize göre eserde yazarın sorduğu her soru Türkçenin gramerinde bir bölüm teşkil etmektedir. Bu sebeple biz bu eseri, her soruyu bir bölüm olarak kabul ederek incelemeyi uygun gördük. Eserin kapak kısmı kabul edebileceğimiz bölümünde Mehmed İhsan hakkında iki satırlık bir bilgi yer almaktadır. Akabinde Mehmed İhsan eserini''lisān neye derler?'' suali ile başlatmaktadır. Devamında ise harfler ve kelimeler üzerinde durmuştur. Buradan da açıkça görülebileceği gibi Mehmed İhsan, çocukların dil öğrenimini tümevarım yöntemiyle kazandırmaya çalışmıştır. Ülkemizde de MEB bu yöntemieğitim sistemimizde tümdengelim yönteminden vazgeçilip modern eğitim sistemimiz olarak benimsenmiştir.

Eserimizin harf bölümünde; Lisān-ı Türkīde kaç harf vardır? sualine32 harfin var olduğunu ifade etsede eserde örnek olarak verdiği harf tablosunda Arap alfabesine ait 29 harf gösterilmiştir. Osmanlı alfabesinde yer alan پ ژ ڭ harfleri gösterilmemiştir.Biz bu durumu eserin çevirisini yaparken, eksik olan harfleri de ekleyerek, harf sayısını 32 ye tamamlayarak gösterdik. Eserde yer alan bu harfler ḥurūf-i hecā harfleri olup iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar; ḥurūf-ı munfaṣıla ve ḥurūf-ı muttaṣıladır. Munfaṣıla ve muttaṣıla harflerine yer verilir. Ḫulāṣa-yı Lisān-ı Türkī; ḥareke, ḥurūf-ı imlā, ḥurūf-ı medd, ḥurūf-ı resmiyye, kelime, isim, cemʿ, ṣıfat, fiʿil, mużāriʿ, ḥāl, istiḳbāl fāʿil, iżāfet, żamīr, müẕekker, elif-i maḳṣūre, elif-i memdūde, vaṣf-i terkībi, mübhemāt, maṣdar, ism-i mensūb, ism-i zamān, ism-i mekān, ism-i ālet ve edatbölümleri olmak üzere yirmibeş bölümden oluşmaktadır. Eserimizde edatlar ve masdarlar konusuna geniş olarak yer verilmektedir.

Ḥareke bölümünde; ḥarekenin tanımı yapılarak, hareke çeşitleri olan fetḥa, kesre ve żammeye yer verilerek ḥurūf-ı imlā, ḥurūf-ı medd ve ḥurūf-ı resmiyye harfleri gösterilmektedir. İsim bölümünde; isim ve isim türleri tanımlanır. İsm-i cins ve ism-i ḫāṣ örneklerle açıklanır. Cemʿ bölümünde; cemʿin tanımı yapılarak ve cemʿin türleri sıralanır ve örneklerle açıklanır. Ṣıfat bölümünde; ṣıfatın tanımı yapılarak örneklendirilmektedir. Ṣıfat iki kısma ayrılarak, ṣıfat-ı semāʿiyye ve ṣıfāt-ı ḳıyāsiyye olarak örneklerle anlatılmaktadır.Ṣıfat-ı semāʿiyye; güzel, çirkin, iyi, kötü gibi örneklendirilmiştir. Fiʿil bölümünde; fiʿilin tanımı yapılarak çeşitleri açıklanmaktadır. Māżī bölümünde; māżīnin tanımı yapılarak, kısımları olan māżī-yi şuhūdī ve māżī-yi naḳlī tanımları ve çekimleri gösterilmektedir. Mużāriʿ bölümünde; mużāriʿnin tanımı yapılarak çekimlerine yer verilmektedir. Ḥāl bölümünde; hālin şimdiki zamana mahsus bir siġa olduğu beirtilerek, çekimleri yapılmaktadır. Gidiyor, gidiyorsuñuz, gidiyorum, gidiyorlar, gidiyorsuñuz, gidiyoruz şeklinde çekimleri verilmektedir. İstiḳbāl bölümünde; istiḳbālin gelecek zamana ait bir siġa olduğu belirtilmektedir. Gidecek, gideceksiñ, gideceğim, gidecekler, gideceksiñiz, gideceğiz şeklinde istiḳbālin çekimlerine yer verilmektedir. Fāʿil bölümünde; fāʿil örneklerle açıklanmaktadır. İżāffet bölümünde; isim tamlaması oluşturma yöntemlerinden söz edilmekte ve Türkçede bulunan iżāfet çeşitleri örneklendirilmektedir.Żamīr bölümünde; żamīrin tanımı

yapılarak Türkçede bulunan beş żamīr çeşidi olan żamīr-i şaḫsī, żamīr-i iżāfī, żamīr-i nisbī, żamīr-i fiʿilī ve żamīr-i vaṣfī örneklendirilmektedir.Żamīrleri anlatırken araya ‘dir’ ne edātıdır sorusu eklenmiş ve edāt-ı ḫaber olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu konuya edatlar bölümünde ayrıntılı olarak rneklerle değinilmiştir. Müzekker bölümünde; müzekker tenis (dişilik) alameti olmayan (اء - ى – ة) kelimeler olarak belirtilmiştir. Devamında,ʿalāmet-i teʿnīs̱ çeşitleri olan; tāʿim marbūṭa, elif-i maḳṣūre ve elif-i memdūde örneklerle açıklanmaktadır. Vaṣf-i terkībi bölümünde; sıfat tamlaması, bir ismin sonuna Farsça bir emir eklenerek yapılan terkip olarak belirtilerek örneklendirilmektedir. Mübhemāt bölümünde; mübhematın tanımı yapılarak bulunan altı halinde çekimlerine yer verilmektedir. Maṣdar bölümünde; maṣdarın tanımı yapılmakta ve Türkçede maṣdarların nasıl yapıldığı belirtilmektedir. Maṣdarlardan meydana gelen ism-i fāʿil ve ism-i mefʿūlün nasıl yapıldığı örneklerle açıklanmaktadır. İsm-i mensūb bölümünde; bir varlığın aidiyeti, nisbeti bildiren isim olarak belirtilmektedir. Lisān-ı Türkī de yer alan nisbet ifade eden eklere yer verilmektedir. Sonrasında Farsçada bulunan nispet edatları örneklendirilmektedir. İsm-i zamān ve ism-i mekān bölümlerinde; ism-i zamān ve ism-i mekānın, zamān ve mekān ifade eden kelimelerle yapıldığı belirtilmektedir. Lisān- Türkīdeayrı bir ism-i zamān edatı bulunmamaktadır. Lisan-ı Türkīde bulunan ism-i mekān edatları örneklendirilmektedir. Farsça da bulunan ism-i mekān edatları örneklerle belirtilmektedir. İsm-i ālet bölümünde; nesneleri belirten isimler olarak belirtilmekte ve örnekler verilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde şekil bilgisi ile ilgili bir gramer tablosu oluşturduk.

Şimdiki Zaman	gidiyorum gidiyorsuñuz gidiyor gidiyoruz gidiyorsuñuz gidiyorlar
Gelecek Zaman	gideceğim gideceksiñ gidecek gideceğiz gideceksiñiz gidecekler
Ḥikāye-yi Māżī-yi Şuhūdī	gitti idim gitti idiñ gitti idi gitti idik gitti idiñiz gitti idiler
Ḥikāye-yi Māżī	gitmiş idim gitmiş idiñ gitmiş idi gitmiş idik gitmiş idiñiz gitmiş idiler
Ḥikāye-yi Mużāriʿ	gider idim gider idiñ gider idi gider idik gider idiñiz gider idiler
Ḥikāye-yi ḥāl	gidiyor idim gidiyor idiñ gidiyor idi gidiyor idik gidiyor idiñiz gidiyor idiler
Ḥikāye-yi İstiḳbāl	gidecek idim gidecek idiñ gidecek idi gidecek idik gidecek idiñiz gidecek idiler
Ḥikāye-yi Fiʿil-i Vücūbī	gitmeli idim gitmeli idiñ gitmeli idi gitmeli idik gitmeli idiñiz gitmeli idiler
Ḥikāye-yi Fiʿil-i İltizāmī	gide idim gide idiñ gide idi gide idik gide idiñiz gide idiler
Rivāyet-i Māżī-yi Naḳlī	gitmiş imişim gitmiş imişsiñ gitmiş imiş gitmiş imişiz gitmiş imişsiñiz gitmiş imişler

Bu bölümlerin ardından "Lisan-ı Türkīde Müstaʿmel Baʿżı Edevāt" başlığı ile Lisan-ı Türkī de kullanılan edatlara yer verilmektedir. Edatlar da soru cevap şeklinde açıklanarak kullanım alanlarına göre adlandırılarak örneklendirilmektedir. Devamında çocuklar tarafından düzeltilmesi istenilen fazla, eksik ve hatalı bazı küçük cümle örnekleri verilmektedir. Verilmiş olan bu cümleler 'yanlış olan cümleler' ve 'düzeltilmiş olan cümleler' şeklinde kıyaslanarak gösterilmektedir.

Eserin devamında ise arasına ilaveler yapılması gereken bazı eksik cümle örnekleri verilmektedir. Bu örnekler de, önce eksik cümle verilmekte ve ardından cümle tamamlanarak doğrusu gösterilmektedir.

Eserdeki son başlık olan "Doğrusu Yazılmayıp Çocuḳlar Ṭarafından TaṣḥiḥEdilecek Noḳṣan Cümleler" başlığında cümle örnekleri eksik olarak verilmektedir. Burada çocukların eksik olarak verilmiş olan bu cümleleri düzeltmesi istenmektedir. Buradaki amaç çocukların öğrendiklerini verilen alıştırmalar üzerinde daha iyi anlamasını sağlamaktır. Çocukların öğrendiklerini örnekler üzerinde pekiştirmesi amaçlanmaktadır.

b) Sonuç

Eser, giriş bölümünde de belirtildiği gibi Osmanlı Türkçesi döneminde çocuklar için hazırlanmış bir gramer kitabıdır. Türkçenin gramerinin çocuklar tarafından daha kolay öğrenilmesi için yazılmış bir ders kitabıdır. Bir dilin gramerinin tam olarak öğrenilebilmesi için, o dilin ses ve şekil kurallarınında bilinmesi gereklidir. Bizim eserimizde cümle ve noktalama konularına yer verilmemiştir. Eserde ağırlıklı olarak edatlar ve masdarlar üzerinde durulmuştur. Soru ve sorulara verilen kısa cevaplar ardından örneklerle zenginleştirilmiştir. Buradaki amaç, bol örnekle çocukların öğrenmelerini kalıcı hale getirmektir. Esede kullanılmış olan eklerin günümüzde kullanılan eklerden bir farkına rastlanmamıştır. Bu durum da bize gösteriyor ki eserimizin yazıldığı dönemdeki kullanılan ekler bugünkü Türkiye Türkçesine yakındır.

II. BÖLÜM

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ (06 Mil. EHT A 470)

(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

METİN

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ

Rükūp şevket maṣḥupḤażret-i Şehriyārına maḫṣūṣ

İstanbul vapuru hümāyūn-ı ṣınıf-ı ḥarp mülāzim-ievvellerinden

Meḥmed İḥsān

Maʿārif Neẓāret-i celīlesiniñ ruḫṣatnāmesiyle ṭabʿ olunmuştur.

Her ḥuḳūḳu maḥfūẓ olduġı gibi ṣāḥib-i eseriñ

mühriyle meḫtūm olmayan nüsḫalarda sāḫtedir.

Dersaʿādet

(Ah Aṣaduryān) Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası —Bāb-ı ʿĀlī Caddesi

Numara 52

1315

Artīn

Aṣaduryān

Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası

Bāb-ı ʿĀlī Caddesi

Numara

52

3

″ BİR İKİ SÖZ ″

″Ḫulāṣa-yı Lisān-i Türkī ″ nāmı altındaki şu eser̲

ḥulāṣaten ḳaleme alınmıştır. Ḳavaʿid-i lisāniyemizi bu derece

talḫīṣ edişimdeki maḳṣat, pek küçük olan

es̲erim gibi, evlād-ı vaṭanıñda pek küçük olan

yavrularınıñ ẕihinlerini işġāl ėtmemek içindir.

Bināʾenʿaleyhşu es̲er-i nācīz eğer kendi gibi küçük

birmaḳbūliyete maẓhar olursa ḥaẓ ve meserretim gibi pāyān

olacağı gibi sāye-yi maʿārif sermāye-yi ḥażret-i şehriyār

4

aʿẓamide saḥa arayı vücut olan biñlerce ās̱ār-ı

Nādire-i Türkiyyeden daẖi bir ḳat daha iktisāb-ı tecellī

ve fuyūżāt ėderek bir ḳaç ufaḳ tefek es̱er daha

yazmaġa ġayret ėdeceğim.

Meḥmed İḥsān

5

″ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ ″

S— Lisān neye dėrler?

C—Ḥarfler ve ḥarflerden kelimeler teşkiliyle doġru oḳuyup yazmaġa dėrler.

S—Lisān-ı Türkīde ḳaç ḥarf vardır?

C—Otuz iki ḥarf vardır. Bunlarda: ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ذ ر ز ژ س ش

ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ڭ ل م ن و ه

ی ḥarfleridir.

S—Bu ḥarflere ne dėnilir?

C—Ḥurūf-i hecā dėnilir.

S—Ḥurūf-i hecāḳaç ḳısma ayrılır ve ayrılan ḳısımlara ne taʿbīr edilir?

6

C—İki ḳısma ayrılıp birine ḥurūf-ımunfaṣıla diğerine

ḥurūf-ı muttaṣıla dėnilir.

S—Ḥurūf-ı munfaṣıla ve muttaṣıla hangileridir?

C—Munfaṣile(وژزرذدا)ḥarfleri olup

ḥurūf-ı mütebāḳıye de muttaṣıladır.

S—Ḥareke neye dėrler?

C—Ḥarflerin rabıṭalarına dėrler.

S—Bu rabıṭa ne dėrler?

C—Üstün, esre, ötre ve taʿbīr-i āẖirle fetḥa, kesre,

żamme dėrler.

S—Ḥurūf-ı imlā hangileridir?

C—(یوها) ḥarfleri olup (ا,ه) fetḥaye

(و)żammeye, (ی) kesreye ʿalamet olur.

S—Ḥurūf-ı medd hangileridir?

C—(و ی ا) ḥarfleri olup kelimāt-i ʿArabīyye ve Fārisīyyede

fetḥayı, żammeyi, kesreyi uzatır.

S—Ḥurūf-ı resmiyye hangileridir?

C—(هو) ḥarfleri olup ʿArabī ve Fārisī kelimede

telaffuẓ olunmazl

7

S—Mis̱ālleri nedir?

C—Ḥānende, ḫ̆āce gibi.

S—Kelime neye dėrler?

C—Maʿnālı bir lāfẓa dėrler.

S—Kelime ḳaç ḳısımdır?

C—İsim, fiʿil ḥarf olmaḳ üzere üç ḳısımdır.

S—İsim neye dėrler?

C—Zamāna taʿalluḳ olmayıp başlı başına maʿnāsı olan

kelimedir: Ḥoḳḳa, ḳalem gibi.

S—İsimḳaç ḳısımdır ve o ḳısımlara ne dėnilir?

C—İsim iki ḳısım olup biri ism-i cins, diğeri

ism-i ḫāṣtır.

S—İsm-i cins neye dėrler mis̱ālleri nedir?

C—Birçok cins ve nevʿī olan isimlerdir: Taḫta

çivigibi.

S—İsm-i ḫāṣ neye dėrler?

C—Mücerred bir ẕāta ʿalem olan ve-yāḫud bir şeye delālet ėden

isme dėrler: Nābī, Nācī —İstanbul, Edirne gibi.

8

S—Ḳāʿide-yi Türkiyye üzere müfredler naṣıl cemʿ yapılır?

C—İsimlerin āḫirine(لر) (ler) ʿilāvesiyle yapılır: Yapraḳ, yapraḳlar —aġaç, aġaçlar gibi.

S—Teẕkīr, teʿnīs̱ hangi lisāna maḫṣuṣtur?

C—Türkī ve Fārisī de cāʿiz olmayıp mücerred ʿArabiyye maḫṣūṣtur: Ḥarf, ḥarfin —noḳṭa, noḳṭanın gibi.

S—Lisānımızda taġlīp için vāḳıʿ olan(لر)“lar” hangi maḳāmda īrād olunur:

C—Maḳām-ı teşhīrde īrād olunur: Nefʿīler, Nābīler gibi.

S—Cemʿ neye dėrler?

C—Birden ziyāde olan şeylere dėrler.

S—Cemʿ ḳaç nevʿdir ve nevʿleri nedir?

C—Üç nevʿ olup (cemʿ-i müẕekker, cemʿ-i müʿennes̱, cemʿ-i mükesser) dir.

S—Cemʿ-i müẕekker naṣıl yapılır?

C—Müfred müẕekker olan kelimeniñ āḫirine ya (نون ile واو)(vav ile nun) veya (نون ile يى) (ye ile nun) ilḥāḳ ėdilmekle yapılır: Muʿallim, muʿallimin —maʿlumin gibi.

9

S—Cemʿ-i müʿennes̱ naṣıl yapılır?

C—Tāʿi teʿnīs̱ ḥaẕf ėdilir, baʿdehu (ات) (+at) ile nihayetlenir:

Fāḫira, fāḫirat—ṭālebe, ṭālibāt gibi.

S—Cemʿ-i mükesser naṣıl yapılır?

C—Müfrediñ ḥarekesi bozularaḳ yapılır: Sefīne,

süfün—kitāb, kütüp gibi.

S—Fārisīyyede cemʿ-i ḳaç türlüdür ve naṣıl cemʿlenir?

C—İki türlü olup eğer isimler ẕevi-l-uḳulden ise

(ان) (an), değil ise (ها) (hā) ile cemʿlenir. Faḳat (ها) (hā)

ile cemʿ yapmaḳ lisānımızda meʿnūs değildir. Evāḫir-i

esmāda (ه) (+e/+a) bulunursa kāf Fārisīyye ye tebdīl

olunur: ḫˇāce, ḫˇācegān gibi.

S—Ṣıfat neye dėrler?

C—Bir ismiñ ḥāl ve şānına delālet ėden kelimeye dėrler.

S—Ṣıfat mı yoḳsa mevṣūf mu muḳaddem sevḳ olunur?

C—Ḳāʿide-yi Türkīyye üzere ṣıfat mevṣūfdan muḳaddem sevḳ

olunur: Yaramaẕ çocuḳ gibi.

S—Ṣıfat ḳaç ḳısımdır ve ḳısımları nedir?

C—İki ḳısımdır. Biri ṣıfat-ı semāʿiyye, diğeri ṣıfat-ı ḳıyāsi

10

S—Ṣıfat-ı semāʿiyye ve ḳıyāsiyye neye dėrler?

C—Ṣıfat-ı semāʿiyye işidūp bellenilen ṣıfatlardır: Güzel, çirkin, iyi, kötü gibi. Ṣıfat-ı ḳıyāsiyye daḫi ḳāʿidesine taṭbīḳan ve o āḫir-i esmāya (لی, لو, سز,جی, جه, سی, مسی) (+li,+lu,+siz,+çi,+çe,+si,+mesi) ʿilāvesiyle yapılan ṣıfatlardır.

S—Aḥvāl-i isim ḳaçtır ve nedir?

C—Dörttür. Mücerred,mefʿūl-un bih, mefʿūlün ileyh, mużāfun- ileyhdir.

S—Mücerred nedir?

C—Herhanġi bir isimdir ki bulunduġu ḥāl üzre ḳullanılır: Süt, şeker, çay gibi.

S—Bir ism-i mücerred naṣıl mefʿūl-unbih yapılır?

C—Āḫirine bir (ى) (+i) ʿilāvesiyle yapılır.

Süt, süti—şeker, şekeri—çay, çayı gibi

ki,eğer ism-i mücerrediñ āḫirinde ḥurūf-i imlādan biri bulunursa āḫirine gelecek (ى) (+i) den evvel bir (ى) (+y) dahaʿilāve ḳılınır:

Dere, dereyi—ḳara, ḳarayı gibi

S—Bir ism-i mücerred naṣıl mefʿūlün ileyh yapılır?

C—Āḫirine bir hāʿ-i resmiyye ʿilāvesiyle yapılır

11

Ḳalem, ḳaleme—ḳitap, ḳitaba gibi

S—Muḫāṭap nūnları naṣıl yazılır?

C—Nūne bedel kef ile yazılır. İḥsānıña, lüṭfuña,

keremiñe gibi.

S—Bir ism-i mücerred naṣıl mużāfun- ileyh yapılır?

C—Āḫrine bir kāf-i sākin ʿilāvesiyle yapılır.

Ṭabaḳ, ṭabağıñ—çatal, çatalıñ gibi.

S—Fiʿil nedir?

C—Ezmineye taʿalluḳı olan kelime olup māżī,mażārrʿ,

emr ve nehīḳısımlarına ayrılmıştır.

S—Māżī neye dėrler?

C—Geçmiş zamana delālet ėden fiʿile dėrler ki, bu da iki

nevʿ olup birine māżī-yi şuhūdī, diğerine naḳlī

dėnilir.

S—Māżī-yi şuhūdī nedir?

C—Mütekellimiñ gördüğüñi bildiren ṣīġadır. (كتمك) (gitmek)

kelimesinden (مك) (-mek) edāt maṣdarını ḥaẕf ettikden

ṣoñra mādde-i aṣliyye ātīdeki ʿilāveler vāḳʿı olur:

12

Ġāʾib muḫāṭab mütekellim

Müfred gittim gittiñ gitti

Cemʿ-i gittik gittiñiz gittiler

gibi.

S—Māżī-yi naḳlī nedir?

C—Mütekellimiñ işitmekle ḫaber verdiği ṣīġadır?

gitmişim   gitmişsiñ gitmiş

gitmişiz   gitmişsiñiz gitmişler

S—Mużāriʿ nedir?

C—Hem ḥāle, hem istiḳbāle delālet ėden ṣīġadır:

giderim gidersiñ gider

gideriz gidersiñiz giderler

S—Ḥāl nedir?

C—Şimdiki zamāna maḫṣūṣ ṣīġadır:

gidiyorum gidiyorsuñuz gidiyor

gidiyoruz gidiyorsuñuz gidiyorlar

S—İstiḳbāl nedir?

C—Gelecek zamāna maḫṣūṣ ṣīġadır:

13

gideceğim gideceksiñ gidecek

gideceğiz gideceksiñiz gidecekler

S—Fiʿil-i vücūbī nedir?

C—Mādde-i aṣliyye (ملى) (malı) edātı ʿilāve olunan ṣīġadır:

gitmeliyiz gitmelisiñ gitmeli

gitmeliyiz gitmelisiñiz gitmeliler

S—Fiʿil-i iltizāmī nedir?

C—Mütekellimin iltizām ettiği ṣīġadır:

gideyim gidesiñ gide

gidelim gidesiñiz gideler

S—Emrḳaç ḳısımdır ve ḳısımları nedir?

C—İki ḳısım olup biri emr-i ḥāżır, diğeri emr-i

ġāʾibdir.

S—Emr-i ḥāżır nedir?

C—Ḥāżıra emr içindir:

Müfred-i muḫāṭab	cemʿ-i muḫaṭab
git	gidiñiz

S—Emr-i ġāʾib nedir?

C—Ġāʾibe emr içindir:

14

Müfred-i ġāʾib cemʿ-i ġāʾib

gitsün gitsünler

S—Ḥikāye-yi māżī-yi şuhūdī nedir?

C—Māżī-yi şuhūdīye (ایدی) (idi) ʿilāvesiyle teşkil ḳılınan ṣīġadır:

gitti idim gitti idiñ gitti idi

gitti idik gitti idiñiz gitti idiler

S—Ḥikāye-yi māżī naṣıl taṣrif ėdilir?

C— gitmiş idim gitmiş idiñ gitmiş idi

gitmiş idik gitmiş idiñiz gitmiş idiler

S—Ḥikāye-yi mużāriʿ naṣıl taṣrif ėdilir?

gider idim gider idiñ gider idi

C—

gider idik gider idiñiz gider idiler

S—Ḥikāye-yi ḥāl naşıl taṣnif ėdilir?

gidiyor idim gidiyor idiñ gidiyor idi

C—

gidiyor idik gidiyor idiñiz gidiyor idiler

S—Ḥikāye-yi istiḳbāl naşıl taṣnif ėdilir?

gidecek idim gidecek idiñ gidecek idi

C—

gidecek idik gidecek idiñiz gidecek idiler

15

S—Ḥikāye-yi fiʿil-i vücūbī naṣıl taṣrif ėdilir?

gitmeli idim gitmeli idiñ gitmeli idi
C—
gitmeli idik gitmeli idiñiz gitmeli idiler

S—Ḥikāye-yi fiʿil-i iltizāmī naṣıl taṣrif ėdilir?

gide idim gide idiñ gide idi
C—
gide idik gide idiñiz gide idiler

S—Rivāyet-i māżī-yi naḳlī naṣıl taṣrif ėdilir?

gitmiş imişim gitmiş imişsiñ gitmiş imiş
C—
gitmiş imişiz gitmiş imişsiñiz gitmiş imişler

Tenbīh—Rivāyet, yuḳarıda ʿilāve ėdilen (imiş) ile taṣrif ėdilir. Rivāyet-i māżī-yi şuhūdī taṣrif ėdilmez. Māżī-yi naḳlīden ṣoñra vārid olan rivāyet ṣīġaları hep (imiş) ile taṣarruf ėdilir.

S—Fiʿil-i temennī naṣıl taṣrif ėdilir?

keşke gitsem keşke gitseñ keşke gitse
C—
keşke gitsek keşke gitseler keşke gitseñiz

S—Māżī-yi fiʿil temennī naṣıl teşkil ėdilir?

C—Fiʿil-i temennīniñāḫirīne bir (ایدی) (idi) ilḥāḳıyla teşkil ėdilir.

16

S—Ṣīġa-i şarṭīye naṣıl taṣrif ėdilir?

isem   iseñ   ise

C—

İsek iseñiz   iseler

S—Māżī-yi şuhūdī şarṭı naṣıl taṣrif ėdilir?

gitti isem   gitti iseñ   gitti ise

C—

gitti isek   gitti iseñiz   gitti iseler

(كتدى) (gitti) fiʿiliniñ; naḳlī, mużāriʿ, ḥāl, istiḳbāl,vücūbī, iltizāmı ṣīġalarıda nihāyetlerine hep (ايسه) (ise) ʿilāvesiyle taṣrif ėdilir.

S—Menfīleriñ taṣrīfi ne yolda vücūd olur?

C—Emr-i ḥāżır olan (كيت) (git) kelimesiniñ āḫrīne bir (مدى) (-medi) ʿilāvesiyle taṣrif edilir:

gitmedim   gitmediñ   gitmedi
gitmedik   gitmediñiz   gitmediler

Efʿāl-i menfīyye sāʿire daḫi fiʿillerine göre taṣrif ėdilir.

S—Ṣīġa-i ṣıla naṣıl yapılır?

C—Ṣıfat maḳamında vaṣlān yapılır ne māżī-yi şuhūdiniñ cemʿ-i

17

mütekellimiile fiʿil-i istiḳbāliñ müfred-iġāʾib ṣīġasından

teşekkül ėder.

Sevdiğim ẕāt, söyleyeceğim söz gibi ki, ṣıfat

maḳāmında sevḳ olunur:

S—Fāʿil nedir?

C—Kendine fiʿil isnād olunan kelimedir. (Nuri gitti)

dediğimiz vaḳit gitmek fiʿili Nuri'ye isnād olunmuş

ve Nuri de fāʿil bulunmuş olur.

S—Bir cümleyi fiʿilīye de fāʿil mi, yoḳsa mefʿūl mü muḳaddem

vaḳıʿ olur?

C—Fāʿil vaḳıʿolur: Nuri beni gördü gibi.

S—Nāib-i fāʿil nedir?

C—Fāʿili belli olmayan fiʿiliñ mefʿūlüdür. Mes̱elā; (Ay

görüldü) denildiği vaḳit (görüldü) kelimesi bir

fiʿil-i meçhūl olur ve bināʾenaleyh fāʿil-i muʿayyen bulunmaz.

S—İżāfet nedir?

C—Bir ismi diğer bir isme rabṭ ėtmektir. Bunlardan

birincisine (mużāfun ileyh) ikincisine (mużāf) dėnilir.

S—Mużāfun ileyh ile mużāfıñ terkibine ne dėnilir?

18

C—Terkīb-i iżāfī dėnilir. (Bursa'nıñ kestānesi,

Silivri'niñ yoġurdu) gibi.

S—İżāfet-i lāmiyye ve beyāniyye nedir?

C—Lāmiyye temellük ve iḫtiṣāṣ maʿnāsı tażammun ėden bir keyfiyettir:

(Alī Bey büyük ḫiẕmetlerde bulunmuş bir ẕāttır) gibi.

İżāfet-i beyāniyye, mużāf ile mużāfuñ cinsini beyān

ėder : (gümüş ḳaşıḳ) gibi.

S—İżāfet-i teşbīhiyye nedir?

C—Müşebbehün-bihüñ müşebbehe iżāfetidir. Mes̱ela; Zebānıñ tīġa

teşbihinde ḳılıç gibi dil maʿnāsına (tīġ-i zebāndır.)

S—Żamīr nedir?

C—İsmiñ yerini ṭutan kelimedir.

S—Ḳaç türlüdür ve nedir?

C—Żamīr-i şaḫṣī, żamīr-i iżāfī, żamīr-i nisbī, żamīr-i

fiʿilī, żamīr-i vaṣfīdir.

S—Żamīr-i şaḫṣī hangileridir?

C—(او, سن , بن) (ben, sen, o) olup birincisine mütekellim żamīri,

ikincisine muḫāṭab żamīri, üçüncüsüne deġāʾib

żamīri dėrler.

19

Müfred	Cemʿ
ben	biz
sen	siz
o	onlar gibi

S—Żamīr-i iżāfī nedir?

C—Mużāflara ziyāde ḳılınañżamīrlerdir ki, müfred-i mütekellimde (م) (m), müfred-i muḫāṭabta (ك) (k),müfred-i ġāʾib de (ى) (y), cemʿlerinden de (مز) (mız), (كز) (kez), (ى) (y) żamīrleri sevḳ olunur.

S—Mis̱ālleri nedir?

C— kitābım kitābımı kitābıma kitābımda kitābımdan kitābımıñ

kitābıñ kitābıñı kitābıña kitābıñda kitābıñdan kitābıñıñ

kitābı kitābını kitābına kitābında kitābından kitābınıñ

kitābımız kitābımızı kitābımıza kitābımızda kitābımızdan kitābımızıñ

kitābıñız kitābıñızı kitābıñıza kitābıñızda kitābıñızdan kitābıñızıñ

kitāpları kitāplarını kitāplarına kitāplarında kitāplarından kitāplarınıñ

S—Żamīr-i vaṣfī nedir?

C—(كى) (ki) kelimesi olup mis̱ālleri:(ḳardeşimiñki, seniñki, soḳaḳtaki, deñizdeki) diye īrād olunur.

20

S—Żamīr-i nisbī nedir?

C—Ḫaberlerde vāḳıʿ olur: (ṭaām nefīsdir.) mis̱ālinde;

(ṭaām) mübtedā, (nefīs) anıñ ḫaberi olur.

S—“ دِر ” “dir” ne edātıdır?

C—Edāt-ı ḫaberdir.

S—Żamīr-i nisbīlere mis̱āl hangileridir?

C— (در , سك , م) (m, siñ, dir) żamīrleri olup (م) (m) müfred-i mütekellime (سك) (siñ) müfred-i muḫāṭaba (در) (dir) müfred-i ġāʾibe lāḥiḳ olduğu gibi (درلر , سكز , سز) (siz,siñiz,dirler) daḫi cemʿlerinde sevḳ olunur.(ben ʿaskerim; sen ʿaskersiñ; oʿaskerdir; biz ʿaskeriz; siz ʿaskersiñiz; onlar ʿaskerlerdir.)

S—Żamīr-i fiʿilī nedir?

C—Fiʿillere dāḫil olan żamīrlerdir.

S—Żamīr-i fiʿilīniñ edātları nedir?

C—(ى , ك, م) (m,k,y) olup (م) (m) müfred-i mütekellime, (ك) (k) müfred-i muḫāṭaba, (ى) (y) müfred-i ġāʾib ilḥaḳ olunur.

(لر, كز , و) (v,ñiz,ler) daḫi cemʿlerine dāḫil olur.

21

S—Müz̠ekker nedir?

C—Kendisinde ʿalāmet-i teʿnīs̠ olmayandır.

S—ʿAlāmet-i teʿnīs̠ḳaçtır ve nedir?

C—Üçtür: tāʿim marbūṭa, elif-i maḳṣūre, elif-i memdūde.

S—Tāʿ-i marbūṭa nedir?

C—Uzun yazılmayan ta dır: kerre gibi.

S—Elif-i maḳṣūre nedir?

C—Aẖir kelimede (ى) (y) şeklinde yazılan eliftir: (قرى) ḳurā, daʿvā, (فتوى) fetvā gibi.

S—Elif-i memdūde nedir?

C—Aẖir kelimede uzun yazılıp uzun oḳunandır:
(صفا) ṣafā, (جفا) cefā gibi.

S—Vaṣf-i terkībi nedir?

C—İki ismi birbirine birleştirerek vaṣfiyede naḳl ėtmekten ibārettir. Böylece, vaṣf-ı terkībi bir mavṣūfa isnād-ı ṣaḥīḥ olabilecek bir ṣıfat olabilir.
Devlet-i ebed müddet gibi.

22

S—Ṣıfat-ı sebebiyeler, vaṣf-ı terkībi naṣıl olur?

C—Kesre-i vaṣfīnin ḥaẕfı ve ṣıfatıñ mavṣūfa taḳdimiyle olur. Pādişāh-ı dil-āgāh —Şehriyār-ı ālī-tebār gibi.

S—Esmā'-i aʿdād nedir?

C—İşidip gördüğümüz (bir, iki, üç, dört, Beş, altı, yedi, sekiz, ṭoḳuzdur. Bir daha ʿilāve ėdilirse "on" olur. Onar onar ʿilāve-siyle: yigirmi, otuz- ḳırḳ- elli- altmış- yetmiş-seksen-ṭokṣan-yüz olur. Yüzer ʿilāvesiyle biñ, biner, ʿilāvesiyle yüz biñ olur.

S—Aʿdād ne vaḳit, maʿdūd ne vaḳit sevḳ olunur?

C—Ṣıfatlarda olduğı gibi aʿdād-ı evvel sevḳ olunur. Aʿdādlar cemʿ olsada maʿdūdlar cemʿolmaz. Yedi ay- beş yüz sene gibi. Müstes̱nā olaraḳ, receb-ül-ferd, şaʿbānüʿl muʿaẓẓam, ramażān-ül mübārek aylarına taʿẓīmen "üç aylar" dėnilir.

S—Aʿdād-ı vaṣfiyye naṣıl olur?

C—Aʿdādlarıñ nihāyetine bir (نجى) (+nci) ʿilāvesiyleolur: Birinci-ikinci-üçüncü gibi.

23

S—Aʿdād-ı tevzīʿiyye naṣıl olur?

C—Aʿdādleriñ āḫirine bir (شر) (+şer) ʿilāvesiyle olur:

Beşer-yigirmişer-ellişer gibi.

S—Esmāʾ-i işāret nedir?

C—Ẕāt ve maḳām taʿyīn ėden kelimelerdir: bu, şu,o gibi.

Taṣrifī:

“Müfred”	“cemʿ”
Mücerred mefʿūller mużāfiyle	Mücerred mefʿūller mużāfiyle
Bu bunı, buña bunuñ	Bunlar bunları, bunlara bunlarıñ
Şu şunı, şuña şunuñ	Şunlar şunları, şunlara şunlarıñ
O onı, oña onuñ	Onlar onları, onlara onlarıñ

S—İsim-i işāret olan (او, بو,شو) (bu, şu, o) neleri irāʿe ėder?

C—(بو) (bu) ḳarībi,(شو) (şu) beyʿidi, (او) (o) daḫi ebaʿdī irāʿe ėder.

Bunlardan başḳa: (ایشته) (işte) yaḳınını, (تا) (tā) uzağı gösterir.

24

S—İsm-i cinsler; ne zamān ism-i ḫāṣ olur?

C—Evvellerine (او, شو, بو) (bu, şu, o) isim işāretleri lāḥiḳ olduğu zamān.

S—Mübhemāt neye dėrler?

C—Bir şaḫṣı, yāḫud bir şeyi bildirmeyerek beyān ėden māddeye dėrler: (kendi ėtti, kim yaptı, ḳaç kişi geldi, hangi Ādem, ne yaptı, ḫayli çalıştı) gibi.

S—Bunlar ḳaç ḥāl üzre bulunurlar?

C—Altı ḥāl üzre bulunurlar:

Mücerred	mefʿūlün bih,	mefʿūlün ileyh,	mefʿūlün fīh,	mefʿūlün ʿanh,	mużafun ileyh
kendi	kendini	kendine	kendinde	kendinden	kendiniñ
kendiler	kendilerini	kendilerine	kendilerinde	kendilerinden	kendileriniñ
neneyi	neye	nede	neden	neniñ	
kim	kimikime	kimde	kimden	kimiñ	
kimler	kimleri kimlere	kimlerde	kimlerden	kimleriñ	

(قاچ) (ḳaç) kelimesiniñ cemʿi olmadığından taṣrīfinden ṣarf-i naẓar ėdilmiştir.

25

S—Maṣdar nedir?

C—Ne ẕāte,ne zamāna taʿalluḳu olup yalñız bir maʿnā beyān ėden kelimedir. Dökmek, sövmek gibi.

S—Türkçede maṣdarlar naṣıl yapılır?

C—Āḫirlerine (مك) (mek), (مق) (maḳ) ilāvesiyle yapılır. (مك) (mek) ile yapılan maṣdar, ḫafīf (مق) (maḳ) ile yapılan maṣdar s̱aḳīldir. Urmaḳ maṣdarından (اور) (ur) mādde-yi fiʿil,(مق) (maḳ) edātı maṣdar olur.

S—Maṣdarlardan teşkil olunan ṣıfatlar ḳaçtır?

C—İsm-i fāʿil, ism-i mefʿūl olmaḳ üzere ikidir.

S—Maṣdarlardan ism-i fāʿil naṣıl yapılır?

C—(مك) (mek), (مق) (maḳ) edātı maṣdarları ḳaldırılaraḳ ḫafīflerde (ن) (en), s̱aḳīllerde (ان) (an) ḳāʿim olur.
döken —ḳaçan gibi.

S—İsm-i mefʿūl naṣıl yapılır?

C—Maṣadır-ı meçhūleden yapılır.
görülmek, görülen—baḳılmaḳ, baḳılan gibi.

S—Müs̱bet ve menfī nedir?

26

C—Müs̱bet (varlıḳ),menfī (yoḳluḳ) maʿnālarını mutażammın

olur. Mādde-i fiʿiliñ āḫīrine ḫafīflerde (مه) (me),

s̱aḳīllerde (ما) (mā) lāḥiḳ olur.

Bilmek, bilmemek—durmaḳ, durmamaḳ gibi.

S—İsm-i mensūb nedir ve adetleri nedir?

C—Bir maḥalle veya bir nāme nisbet ifāde ėden kelimedir. Lisān-ı Türkī de nisbet adetleri: (جه, جی- لو , لی) (li,lu—ci,ce) dir:

Dertli, Ṭrabzonlu—Ṭaraḳçı, Derince gibi.

S—Fārisīde edāt-ı nisbet nedir?

C—Yā-i sākine : İrānī gibi.

S—İsm-i zamān, ism-i mekān naṣıl yapılır?

C—Zamān ve mekān maʿnālarını ifāde ėden kelimelerle yapılır:

ʿUnfurān-i şebāb, mevsim-i ṣayf, mevḳiʿ-i ẕikr gibi.

Lisān-ı Türkīde ayrıca ism-i zamān edātı yoḳtur. Yuḳarıda gösterdiğimiz mis̱āl ṭarzında sevḳ olunur.

S—Lisān-ı Türkīde ism-i mekān edātı hangileridir?

C— (لق, لك)lik, lıḳ edātlarıdır. (çiçeklik—ṭaşlıḳ) gibi.

S—Fārisīyyede ism-i mekān edātı hangileridir?

27

C—(ستان, سار, زار, كاه) kāh, zār, sār, stān edātlarıdır: (ḳarār-gāh—çemen-zār—kūh-sār—Türkistān) gibi. (كاه) (kāh) zamānada delālet ėder: (Seḥergāh—ṣubḥ-gāh) gibi.

S—İsm-i ālet nedir?

C—Āletlere delālet ėden isimlerdir: (ḫırḳalıḳ—aṡvāblıḳ—yüzlük—gözlük) gibi.

“LİSAN-I TÜRKÎ DE MÜSTAʿMEL BAʿŻI EDEVĀT”

S— “ چه ” “Çe” ne maʿnāsına gelir?

C—(ne dėmektir) maʿnāsını tażmin ėder. (Çefāʾide) gibi.

S—“حيف ” “Ḥayf” ne edātıdır?

C—Edat-ı teʿessüftür. “yazıḳ” maʿnāsına gelir.

S—“ خير ” “Ḫayr” ne edātıdır?

C—Edāt-ı nefy olup nefyi daḫi teʾkīdėder: “ḫayr vėrmedim” gibi.

S—“Daʿima” ne demektir?

C—Edāt-ı istimrārdır: Ana dāʿimamüşfiḳtır.” gibi.

S—“ دخى ” “Daḫi” ne edātıdır?

28

C—Edāt-ı ʿaṭfdır. İki şeyi bir sebükte birleştirir:

“bu daẖi kātiptir.” gibi.

S—“ دِر ” “Dir” ne edātıdır?

C—Edat-ı ẖaber dir: “Bu adam ẖatırlıdır.” gibi.

S—“ دَر ” “Der” ne edātıdır?

C—Fārisīyyede edāt-ı ẓarftır:

(derdest—elde, derbağıl—eli bögründe.) gibi.

S—“ دن ” “Den” ne edātıdır?

C—Edāt-ı ibtidādır.

“Edirne’ den buraya ḳadar geldik” gibi ki Edirne’den başla-

yaraḳ dėmektir.

S— “ ده ” “De” ne edātıdır?

C—Edāt-ı ẓarftır:

“Kimi ḥavużdadır.” gibi

S—“ دها ” “Daha” ne edātıdır?

C—İsm-i tafżīldir:

“Daha ʿalim, daha ġayūr.” gibi. Faḳaṭ tafżīli mutażammın

olan ṣıfatlarıñ evveline daha getirilemez:

“daha ālem, daha afżal” gibi ke, bu yolda tafżīl

cāʾiz değildir.

29

S—“ رق - رك ” “rek —raḳ” ne edātıdır?

C—Edāt-ı ḥāldir:

“Yürüyerek gittim, ḳoşaraḳ geldim.”gibi.

S—“ زهى” “Zahī” ne edātıdır?

C—Edat-ı taḥsīn ve taʿcībdir.

“Ne güzel ” maʿnāsına gelir:

“Zihī müṭālaa” gibi.

S—“ شمدى” “Şimdi” ne edātıdır?

C—Edāt-ı zamāndır. Üç zamān için ḳullanılır:

“Şimdi yaptı, şimdi yapar, şimdi yapacaḳ”

gibi.

S—“ ظرفنده” “Ẓarfında” ne edātıdır?

C—Edāt-ı ẓarf olup yalñız ezminede mustaʿmeldir:

“Bir hafta ẓarfında, on sene ẓarfında ” gibi.

S— “ʿAceb” ,“Aceba” ne edātıdır?

C—Tereddüt edātıdır:

“ʿAceb doñdu mu?” gibi

S—“An” ne edātıdır?

C—Ḥarf-i cerrdir:

30

“ دن” “den” maʿnāsına gelir.

S—“ غايت ” “Ġāyet” ne edātıdır?

C—Edāt-ı mübālaġadır:

“Ġāyet çirkin” gibi

S—“ كبى” “Gibi” ne edātıdır?

C—Edāt-ı teşbīhdir:

“Çocuḳ gibi,seyl gibi”

S—“ مسى” “Msi” ne edātıdır?

C—Edāt-ı teşbīhdir. Türkçede evāḫir-i kelimāta lāḥiḳ olur:

“yeşilimsi” gibi

S—“ مى ” “Mi” ne edātıdır?

C—Edāt-ı istifhāmdır:

“Bu çocuḳ müstaid mi?” gibi

S—“ وارى ” “Vārī” ne edātıdır?

C—Edāt-ı teşbīhdir:

“ʿAsker vārī” ʿasker gibi dėmektir.

S—“ هپ”“Hep” ne edātıdır?

C—Edāt-ı taʿmīmdir:

“Hep yazdıḳ” gibi.

31

S—“ همان” “Hemān” ne edātıdır?

C—Edāt-ı taʿcīldir:

“Hemān ḳalḳtıḳ” gibi

S—Revābıṭ nedir?

C—Bir cümleyi, diğer bir cümleye rabṭ ėden edāttır.

S—Revābıṭḳaç ḳısımdır ve ḳısımları nedir?

C—Altı ḳısım olup; “revābıṭ-ı sebebiyye, revābıṭ-ı tevḳitiye, revābıt-ı ḥāliye, revābıt-ı muṭlaḳa, revābıt-ı teraḳḳi, revābıt-ı tems̱ilidir.

S—Revābıt-ı sebebiyye hangileridir?

C—“Olduġundan, olduġundan nāşī, olduġundan dolayı, olduġu cihetle, olduġu ecelde, olduġuna mebnī, olduġuna bināen, bulunduġuna mebnībulunduġuna bināen, eydūgüne mebnī, eydūgüne bināen, eydūgi cihetle.” Taʿlīl ile ṣaledir. “Olmaḳtan nās̱ı, olmaḳ mülābesesiyle, olmaḳ cihetle, olmaḳ ḥasebiyle, olmaḳ cihetiyle, olmaġla, olmaġın.” Bunlarda taʿlīl ile maṣdardır.

S—Revābıt-ı tevḳītiyye hangileridir?

C—Olduḳda, olduġundan, olduḳdan, ṣoñra, olunca” edātlarıdır.

32

S—Revābıṭ-ı ḥāliye ḥangileridir?

C—"Olaraḳ, oldığı ḥālde olmuş iken" ṣīġalarıdır.

S—Revābıṭ-ı muṭlaḳa hangileridir?

C—"Olup, olaraḳ" ṣīġalarıdır.

S—Revābıṭ-ı teraḳḳī hangileridir?

C—"Olmaġla beraber, olduḳdan başḳa" edātlarıdır.

S—Revābıṭ-ı temṡiliyye hangileridir?

C—"Olduġı üzere, olduġı vechle" edātlarıdır.

———

"Çocuḳlar ṭarafından fażla ve noḳṣān ve ḫaṭāsı ikmāl ėdilmek" lāzım gelen baʿż-ı ufaḳ cümleleriñ numuneleri:

{ Ḥaşū—1 }

Bugün pederimle berāber çarşıya gitmeklik için ve yolda teṣādüf ettiğim yemişlerden almaḳlıḳ için yānıma birçoḳ paralar almāġa lüzūm görüyorum.

{Faṣīḥ—1}

Bugün pederimle çarşıya gitmek ve yolda teṣādüf

33

ėttiğim yemişlerden almaḳ için yanıma bir birçoḳ pāra almaġa

lüzūm görüyorum.

Tenbīh—" Pederimle beraber " dinlediği vaḳit "pederimle"

kelimesindeki" له " "le" berāber maʿnāsını müfīd olacağından tekrār

"berāber" ʿilāve ėtmek fażladır. (gitmeklik, olmaḳlıḳ)

kelimelerindeki(لق و لك) (lik ve lıḳ) daḫi lisāna s̱ıklet vėrdiğinden

(gitmek, olmaḳ) yazmaḳ kāfīdir. "Pāralar" kelimesinden

" لرى " "leri" ḥaẕf ėtmelidir.

{ Ḥaşū—2}

Üsküdar da vāḳıʿ… İnās̱ mektebi ṭalebesi yarın

pazar günü tennezüh ėtmek için Kāġıtḫāne Mesīregāhına gide-

cekler.

{Faṣīḥ—2}

Üsküdar da kāʿin… İnās̱ mektebi ṭālibātı yarınki

pazar günü bir ay tenezzüh Kāġıtḫāne Mesīresine gideceklerdir.

Tenbīh—"Vāḳıʿ " taʿbīri dāʿimā maʿneviyyāt da, " كأن " "keʾinne"

taʿbīri de maddiyāt da ḳullanılır:

34

"Amerikālılarla İspānyālılar beyninde vāḳıʿ olan iḫtilāf"

ve "Ḳāsım Paşa da kāʿin büyük cām-i şerīf" gibi.

"Ṭalebe" ṭālebiñ cemʿi olup müẕekker için ve "ṭālibāt"

daḫi ṭālibanıñ cemʿi olup müʾennes̱ için ḳullanılır.

"مسيره " "Mesīre" sīr maḥalle maʿnāsını müfid olduġundan fażla

olaraḳ " كاه" "gāh" edāt-ı ẓarfını ʿilāve ėtmek abes̱ olur.

"سيرانكاه" "Seyrāngāh" dėnilebilir.

{ Ḥaşū—3 }

Pederimden bir mektūp aldığım vaḳit vālidemiñ ḫasta-

lıġını oḳuduġum zamān meʿyūs oldum.

{ Faṣīḥ—3 }

Pederimden aldığım mektupta vālidemiñ ḫastalandığını

oḳuyunca meʿyūs oldum.

{ Ḥaşū—4 }

Çocuḳlar için yazı yazmaḳ, kitap oḳumaḳ eñ

aʿẓam bir vaẓīfedir.

35

{Faṣīḥ—4}

Çocuḳlar için yazmaḳ oḳumaḳ aʿẓam bir vaẓīfedir.

Tenbīh—(مقياز,اوقومق) (yazmaḳ, oḳumaḳ) ẕaten, yazı yazmaḳ

ve kitap oḳumaḳ maʿnāsına geldiğinden [1] ḥaşū-u kelāmdan

ṣāḳınmalıdır. "اعظم" "aʿẓam" kelimesinde esāsen (اك,يك) (eñ,pek) maʿnā-

ları olduġundan " اءظماك" "eñ ʿaẓam" dėmek ḥaşūḳabīḥ olur.

{ Ḥaşū—5}

İki ḳardeşler ṣandal ile deñizden Beyḳoz'a ḳadar gidip

aḳşam sāʿat on birde yine ṣandal ile deñizden İstanbul'a

ḳadar geleceklerdir.

{Faṣīḥ—5}

İki ḳardeş ṣandal ile Beyḳoz'a ḳadar gidip aḳşam

on birde yine ṣandal ile İstanbul'a geleceklerdir.

Tenbīh—Bir gelmeniñ evveline aded-i muayyen ilḥāḳ ėdilince

aḫirīne " لر " "ler" ʿilāvesi fażladır. "Ṣandal ile"

yāzıldıḳtan ṣoñra "deñizden" dėmekte ḥaşūdur.

---

[1] Ḥaşū, sözde faẓla olan kelimelerdir. Ḥaşvuñ daha bir çoḳnevʿī vardır.

36

“Arasına ʿilāvesi lazım gelen baʿż-ı noḳṣan cümleler”

{Noḳṣān—1}

Ḳuşlar . . . insan ne ḳadar . . . olur.

{Doġru—1}

Ḳuşlar ötünce insan ne ḳadar müteleẕẕiẕ olur.

{Noḳṣān—2}

Havā. . . olunca . . . ṣafā . . . ḳadar . . . ḳalırlar.

{Doġru—2}

Hava berraḳ olunca ehl-i ṣafā ne ḳadar memnūn ḳalırlar.

{Noḳṣān—3}

Bir çocuḳ . . . çalısırsa . . . o ḳadar . . .

{Doġru—3}

Bir çocuḳ ne ḳadar çalışırsa alem o ḳadar sever.

{Noḳṣān—4}

Fuḳaraya . . . vėrmek . . . ve āḫirette . . . büyük . . .

sebep olur.

37

{Doġru—4}

Fuḳaraya ṣadaḳa vėrmek dünyada ve āḫirette pek büyük ecre

sebep olur.

{Noḳṣān—5}

Çocuḳlar iki . . . çalışırlarsa . . . sāʿat . . .

meʿẕūndurlar.

{Doġru—5}

Çocuḳlar iki sāʿat çalışırlarsa bir sāʿat oynamaġa

meʿẕūndurlar.

Doġrusu Yazılmayıp Çocuḳlar Ṭarafından Taṣḥiḥ Edilecek Noḳṣan Cümleler

Köprüden . . . vapur . . . doġru . . . uġrar.

—

Yeni cāmiʿ . . . icrā . . . ve . . . eden . . . ve iẓalar

çoḳtur.

—

Ḥācıları . . . dersaʿādete . . . vapur . . . de . . .

baġlandı.

38

Fırtınalı . . . de . . . deñizlere . . . vėrirler.

—

Her . . . intişār . . . ġazeteleriñ . . . kaça . . .

olur?

—

. . . devlet de iḳdām ve . . . ile . . . insanıñ . . . artırır.

—

Alış ve . . . de noḳṣān . . . żarar ve ziyāna . . . olur.

—

. . . insanıñ . . . arttıran . . . ve edebtir.

—

. . . iḳrārından, ḥayvan . . . ṭutulur.

—

ʿİlimsiz . . . ṭuzsuz . . . beñizer.

—

Saʿādetlū . . . ḥażretleri . . . gelip felekleriñ . . .

—

Taʿlīmine gitmesini . . . buyurdular.

—

Memleketten . . . alıcaya ḳadar . . . ḥareket.

—

Ḫ ˘āce . . . ḳadar . . . ezberleyelim.

39

Tenbīh— Muʿallim efendiler bu üslūp üzere şākirdāne suʿāl

īrād ėdebilirler.

ṢOÑ

III. BÖLÜM

ḪULĀṢA-YI LİSĀN-I TÜRKĪ (06 Mil. EHT A 470)

(İNCELEME-METİN- TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

A.

aʿdād-ı tevzīʿiyye: Ar. Asal sayılar üzerine *+Ar/+şAr* eklerinin getirilmesiyle kurulan ve ilgili olduğu nesneyi sayı bakımından paylaştırma, dağıtma yönlerinden açıklayan sayı adları; beşer, onar, vb.

aʿdād-ı vaṣfiyye: Ar. Sıra ifade eden sayılar; birinci, ikinci, üçüncü, vb.

aḥvāl-i isim: Ar. İsmin cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durumdur.

C.

cemʿ: Ar. İsimlerde ve çekimli fiillerde nesne veya şahsın sayıca birden fazla olma durumudur.

cemʿ-i mükesser (kırık cemi): Ar.gr. cemi yapılacağı zaman müfredinin şekli bozularak yapılan cemi.

cemʿ-i müẕekker: Ar. gr.müfredinin şeklini bozmadan sonuna īn, ūn getirilerek yapılan cemi.

E.

edāt: Ar. Yalnız başına bir anlam taşımayan, ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran gramer görevli mütakil kelime.

edāt-ı ḫaber: Ar. Yüklemi özneye bağlayan, ekleşip ünlü ve ünsüz uyumlarına giren, teklik ve çokluk üçüncü şahıs çekimlerine gelerek anlamı kuvvetlendiren –Dır ekidir.

edāt-ı ḥāl: Ar. Geçmiş ve gelecekte olmayan, içinde bulunulan zamanı vurgulamak için kullanılan *şimdi* edatıdır.

edāt-ı istifhām: Ar. Soru edatları; "mi", "nasıl", "ne" ve "aya" edatlarıdır.

edāt-ı nefy: Ar. Olumsuzluk edatları; "hayır", "değil", "yok", "bi" ve "na" edatlarıdır.

edāt-ı teʾessüf: Ar. Kederlenmeyi ve tasalanmayı ifade etmek için kullanılan " ah" ,"eyvah" ve "vah" edatlarıdır.

edāt-ı teşbīh: Ar. Benzetme edatı;" gibi".

edāt-ı ẓarf: Ar.Zarf olarak kullanılan edatlar; "henüz", "gāh", "de", "an" ve "fi".

elif-i maḳṣūre: Ar. Bazı Arapça kelimelerin sonunda bulunan ve *ye* şeklinde yazılan eliftir.

elif-i memdūde: Uzun okunan elif.

emr-i ġāʾib: Ar. Üçüncü şahsa verilen emir.

emr-i ḥāżır: Ar. Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek şeklinde ifade eden kip; ikinci şahsa verilen emir.

F.

fāʿil: Ar. Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey.

fetḥa (üstün): Ar. Harflerin üstüne konulan ve a/e seslerini karşılayan (َ) işaretidir.

fiʿil: Ar. Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime.

fiʿil-i iltizāmī: Ar. Fiile istek, niyet, arzu kavramlarını veren ve –(y)A eki ile kurulan tasarlama kipi.

fiʿil-i vücūbī: Ar. Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve –mAlI eki ile kurulan kip.

H.

hāʾ-i resmiyye: Arap alfabesinin yirmi yedinci harfi.

ḥāl (şimdiki zaman): Ar. Fiilin gösterdiği iş, oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda yapıldığını ve süregelmekte olduğunu gösteren zaman.

ḥareke: Ar. Arapça ve Osmanlıca bir harfin nasıl okunacağını gösteren ve üstün, esre, ötre denilen işaretlerden her biri, vokal.

ḥurūf-i hecā: 1. Alfabe sırasına göre dizili harflerdir. 2. Kelimelerdeki harflere ayrıca ses katan elif, vav, he, yā harfleri.

ḥurūf-i imlā: Ar. Ünlü harfler: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

ḥurūf-i medd: Ar. Arapçada uzun okunan harfler: elif, vav, ye.

ḥurūf-i munfaṣıla: Ar. Arap veya Osmanlı alfabesinde kendinden sonra gelen harflere bitişmeyen harfler.

ḥurūf-i muttaṣıla: Ar. Arap veya Osmanlı alfabesinde kendinden sonra gelen harflere bitişen harflerdir.

ḥurūf-i resmiye: Ar.Osmanlıcada aynı haflerle yazılan kelimeleri birbirinden ayıran fakat telaffuz edilmeyen harfler: elif, vav, hemze.

İ.

isim: Ar. Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türü.

ism-i cins (ism-i ʿāmm): Ar. Bir cinsten, bir neviden olan şeylerin hepsine verilebilen isimdir.

ism-i fāʿil: Ar. Fiilden türeyen ve işi yapanı gösteren isim cinsinden kelimelere verilen ad.

ism-iḫāṣṣ (ism-i ʿalem : Ar. Yalnız bir kimse, bir hayvan veya bir şeye has olan isim.

ism-i işāret: Ar. Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığa göre belirten, işaretleyen isimlerdir; bu, şu, öteki, vb.

ism-i mefʿūl: Ar.Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklemin etkilediği şahsı gösteren, yalın veya yükleme eki almış kelimedir.

ism-i mensūb: Ar. Kelimenin sonuna *nisbet yesi* denilen ve *uzun i* olarak okunan bir *i*getirilerek yapılan sıfat.

istiḳbāl (gelecek zaman): Ar. Fiilin gösterdiği hareketin geleceğe bağlı olduğunu belirten zaman.

iżāfet: Ar. İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok isimden oluşan tamlama.

iżāfet-i beyāniyye: Ar. Tamlayanı eksiz, tamlananı teklik üçüncü şahıs iyelik eki alan, cins ve çeşidi gösteren isim tamlamasıdır.

iżāfet-i lāmiyye: Ar. Tamlayana ilgi hali eki, tamlanana teklik üçüncü şahıs iyelik eki getirilerek kurulan tamlama, belirtili isim tamlamasıdır.

iżāfet-i teşbīhiyye: Ar. Muzaf muzaf-ı ileyhte edat bulunmayan izafetlerdir.

K.

kelime: Ar. 1. Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan dil birimi.

2. İsim, fiil ve harf olarak üçe ayrılan söz bölümlerinin hepsi.

kesre (esre): Ar. Kelimelerin üstüne konulan ve ı/i seslerini karşılayan (ِ) işareti.

L.

lisān: Ar. 1. Ağızdaki dil. 2. Konuşulan dil.

M.

mādde-yi aṣliyye: Ar. Kelimelerin bütün yapım ve çekim eklerini çıkardıktan sonra ayrılmayan ve temel anlamı taşıyan bölümü.

maṣdar: Ar. Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren –mAk/-mA ve –Iş ekleriyle kurulan fiil ismidir.

māżī (geçmiş zaman): Ar. Bir kılış veya oluşun meydana gelişinin şimdiki zamandan önceye ait olması.

māżiy-i naḳlī: Ar. Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu,sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan, -mIş/-mUş ekleriyle kurulan zaman.

māżiy-i şuhūdī: Ar. Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan, -dı/-du ekiyle kurulan zaman.

mefʿūl: Ar. Cümle içindeki yüklemin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ögelere verilen ad.

mefʿūlün bih: Ar. Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklediği ismin içinde bulunduğu hal; ismin –i hali.

mefʿūlün ileyh: Ar. Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hal; ismin –e hali.

menfī: Ar. Fiil kök veya gövdelerine olumsuzluk kavramı veren -mA ekinin getirilmesiyle kurulan fiil.

mevṣūf (mevṣūfe): Ar. Sıfat tamlamalarında belirtilen, sıfat.

muḫāṭab: Ar. Zamirlerde ve çekimli fiillerde ifade edilen ikinci şahıs; sen,siz.

mużāf: Ar. 1. İsim takımlarında belirtilen, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim. 2. Tamlama.

mużāfun ileyh: Ar. Eklendiği isim ile başka bir isim arasında, asıl görevi itibariyle ilgi bağı kuran ilgi eki; tamlayan ekidir.

mużāriʿ: Ar. Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren, -Ar/-(I)r/

-(U)r ekleriyle kurulan zaman.

mübhemāt: Ar. Belirsiz bir kimse veya nesneyi temsil eden zamirleri, şahısları ve diğer kavramları karşılayan, isimleri sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak belirten sıfatlar, belgisiz edatlardır.

mücerred (ism-i mücerred): Ar. İsmin herhangi bir ek almamış, yalın hali.

müʾennes: Ar. Cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde dişi cinsten sayılan kelimenin aldığı biçimdir.

müfred: Ar.İsimlerde ve çekimli fiillerde nesne veya şahsın sayıca tek olma durumu.

mütekellim: Ar. Söz içindeki oluş veya kılışı şahıslar halinde karşılayan şahıs zamirlerinden, konuşan veya konuşanların dilbilgisindeki adları; ben ve biz.

R.

rabṭ: Ar.Söziçinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran ve söz içindeki iki kavram veya düşünceyi bütünleştiren görevli kelimeler; bağlaç.

S.

semāʿi: Ar. Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfat türü.

ṣıfat: Ar.İsimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan kelime türü.

ṣıfat-ı ḳıyāsiyye: Kurallı sıfat, bazı eklerle türetilen sıfat.

ṣıfat-ı semāʿiyye: Kurala bağlı olmayıp işitilerek öğrenilen sıfat.

ṣıla: Ar. Bir cümlede gelecek veya görülen geçmiş zaman ifade eden fiil gövdelerine eklenerek onları nesneyi belirten fiil ismi haline getiren ve –gI/-kI ekleriyle kurulan kip.

ṣiyġā: Ar. Fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisi.

V.

vaṣf-i terkībi: Ar. Birleşik sıfat, bir ismin sonuna Farsça bir emir eklenerek yapılan terkiptir.

Z.

żamīr: Ar. İsimlerin yerini tutan isim soylu kelime türüdür.**żamīr-i fiʿilī:** Ar. Fiil çekimlerinde şahıs belirten ek.

żamme (ötre): Ar. Kelimelerin üstüne konulan ve o/ö/u/ü seslerini karşılayan (ُ) işareti.

żamīr-i iżāfī: Ar. İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten

–Im/-Um, In/-Un, -I/-U, -ImIz/-UmUz, -InIz/-UnUz, -lArI ekleridir.

żamīr-i nisbī:Ar. İsimlerin sonuna gelen eklerin bildirdiği zamirlerdir.

żamīr-i şaḫṣī: Ar. Dilbilgisinde şahıs isimlerinin yerini tutan kelime; *ben, sen, o, biz, siz,onlar.*

żamīr-i vaṣfī: Ar. İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan +ki ekidir.

DİZİN

KAYNAKÇA

Cezayirlioğlu, Haldun, *Takvim Koleksiyonu'ndan Bir Kesit: Cep Takvimi*,2009

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

Dilaçar, Agop, ''Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi'', *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* TDK Yayınları, Ankara 1971.

Erenoğlu, Dilek, ''Gramer-Dil Bilgisi'', *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20.

Hamit, Furkan, *Şemsettin Sami, Nev-Usūl Sarf-ı Türkī,* TDK Yayınları, Ankara

Gülensoy, Tuncer, Eski Yazı-Osmanlıca Dersleri-I-,Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994.

Karaörs, Metin, *Köprülüzāde Mehmet Fuat- Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi* ,TDK Yayınları, Ankara 2006.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* TDK Yayınları, Ankara 1992.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi,* TDK Yayınları, Ankara 2009.

Özkan, Nevzat, *Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavāʿid*, 2000.

Rasim, Ahmed, *Yeni Usul Muallim-i Sarf,*(Haz. Suzan Suzi Tokatlı), Laçin Yayınları, Kayseri 2003.

Sadık, Mehmet, *Üss-ü Lisan-ı Türki,*(Haz. Recep Toparlı, Ali Ilgın),TDK Yayınları, Ankara 2006.

Sami, Şemseddin, *Kāmūs-ı Türkī,* Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

Toparlı, Recep, *Mufassal Yeni Sarf-ı Osmanī,* TDK Yayınları, Ankara 2003.

Türkay, Kaya, *Halit Ziya, Kavāid-i Lisān-ı Türkī,* TDK Yayınları, Ankara 1999.

www.tdk.gov.tr

EKLER

(TIPKIBASIM)

خلاصهٔ لسان ترکی

مولفی :
رکوب شوکتمصحوب حضرت شهرياری‌يه مخصوص
استانبول واپور همايونی صنف حرب ملازم اولرندن
محمد احسان

معارف نظارت جليله‌سنك رخصتنامه‌سيله طبع اولنمشدر

درسعادت
(آ. آصادوريان) شركت مرتبيه مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سی نومرو ٥٢
١٣١٨

آرتين
آصادوريان
شركت مرتبيه مطبعه‌سی
استانبول باب عالی جاده‌سنده
نومرو
٥٢

« بر ایکی سوز »

« خلاصهٔ لسان ترکی » نامی آلتنده‌کی شو اثر خلاصةً قلمه آلنمشدر. قواعد لسانیه‌مزی بو درجه تلخیص ایدیشمده‌کی مقصد ، پك کوچك اولان اثرم کبی، اولاد وطنك ده پك کوچك اولان یاورولرینك ذهنلرینی اشکال ایتمه‌مك ایچوندر . بناءً علیه شو اثر ناچیز اکر، کندی کبی کوچك برمقبولیته مظهر اولورسه حظ ومسرتم بی پایان اوله‌جغی کبی سایهٔ معارفسرمایهٔ حضرت شهریار

اعظمیده ساحه آرای وجود اولان بیکارجه آثار نادرهٔ ترکیه‌دن دخی بر قاتدها اکتساب تجلی وفیوضات ایده‌رك بر قاچ اوفق تفك اثر دها یازمغه غیرت ایده‌جکم .

محمد امسائه

« خلاصهٔ لسان ترکی »

س ــ لسان نیه دیرلر ؟

ج ــ حرفلر وحرفلردن کلمه‌لر تشکیلیله دوغرو اوقویوب یازمغه دیرلر .

س ــ لسان ترکیده قاچ حرف واردر؟

ج ــ اوتوز ایکی حرف واردر . بونلرده :

ا ب ت ث ج چ ح خ د ذ ر ز س ش
ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه
ی حرفلریدر .

س ــ بوحرفلره نه دینیلیر ؟

ج ــ حروف هجا دینیلیر .

س ــ حروف هجا قاچ قسمه آیریلیر وآیریلان قسملره نه تعبیر ایدیلور ؟

ج ــ ایكی قسمه آیریلوب برینه حروف منفصله دیگرینهٔ حروف متصله دینیلور .

س ــ حروف منفصله ومتصله هانكیلریدر ؟

ج ــ منفصله (ا د ذ ر ز ژ و) حرفلری اولوب حروف متباقیه‌ده متصله‌در .

س ــ حركه نیه دیرلر ؟

ج ــ حرفلرك رابطه‌لرینه دیرلر .

س ــ بو روابطه نه دیرلر؟

ج ــ اوستون، اسره اوتره وتعبیر آخرله فتحه، كسره، ضمه دیرلر .

س ــ حروف املا هانكیلریدر؟

ج ــ (ا ه و ی) حرفلری اولوب (ا ، ه) فتحه‌یه، (و) ضمه‌یه، (ی) كسره‌یه علامت اولور .

س ــ حروف مد هانكیلریدر ؟

ج ــ (ا و ی) حرفلری اولوب كلمات عربیه وفارسیه‌ده فتحه‌یی ، ضمه‌یی ، كسره‌یی اوزاتیر .

س ــ حروف رسمیه هانكیلریدر ؟

ج ــ (و ه) حرفلری اولوب عربی وفارسی كلماتده تلفظ اولنمزلر .

س ــ مثاللری نه‌در ؟

ج ــ خوانده ، خواجه . كبی

س ــ كلمه نیه دیرلر؟

ج ــ معنالی برلفظه دیرلر .

س ــ كلمه قاچ قسمدر ؟

ج ــ اسم ، فعل، حرف اولمق اوزره اوچ قسمدر .

س ــ اسم نیه دیرلر ؟

ج ــ زمانه تعلق اولمیوب باشـلی باشـنه معناسی اولان كلمه‌در : حقه ، قلم كبی .

س ــ اسم قاچ قسمدر و او قسملره نه دینیلیر ؟

ج ــ اسم ایكی قسم اولوب بری اسم جنس ، دیكری اسم خاص‌در .

س ــ اسم جنس نه‌یه دیرلر ومثاللری نه‌در ؟

ج ــ برچوق جنس ونوعی اولان اسـملردر : تخته ، چیوی كبی .

س ــ اسم خاص نه‌یه دیرلر؟

ج ــ مجرد برذاته علم اولان ویاخود برشیئه دلالت ایدن اسمه دیرلر : نابی، ناجی ــ استانبول، ادرنه كبی.

(٨)

س ــ قاعدهٔ ترکیه اوزره مفردلر نصل جمع یاپیلور؟
ج ــ اسملرك آخرینه (لر) علاوه‌سیله یاپیلور : یاپراق ، یاپراقلر ــ آغاج ، آغاجلر کبی .
س ــ تذکیر ، تأنیث هانکی لسانه مخصوصدر؟
ج ــ ترکی وفارسیده جائز اولمیوب مجرد عربی‌یه مخصوصدر:
حرف ، حرفین ــ نقطه ، نقطتین کبی .
س ــ لسانمزده تغلیب ایچون واقع اولان «لر» هانکی مقامده ایراد اولنور؟
ج ــ مقام تشهیرده ایراد اولنور : نفعیلر، نابیلر کبی .
س ــ جمع نه‌یه دیرلر؟
ج ــ بردن زیاده اولان شیلره دیرلر .
س ــ جمع قاچ نوعدر ونوعلری نه‌در؟
ج ــ اوچ نوع اولوب (جمع مذکر، جمع مؤنث ، جمع مکسر) در .
س ــ جمع مذکر نصل یاپیلور؟
ج ــ مفرد مذکر اولان کلمه‌نك آخرینه یا (واو ایله نون) ویا (یا ایله نون) الحاق ایدلمکله یاپیلور : معلم ، معلمون ــ معلمین کبی .

(٩)

س ــ جمع مؤنث نصل یاپیلور؟
ج ــ تا تأنیث حذف ایدیلیره بعده (ات) ایله نهایتلنیر: فاخره ، فاخرات ــ طالبه ، طالبات کبی .
س ــ جمع مکسر نصل یاپیلور؟
ج ــ مفردك حرکه‌سی بوزیله‌رق یاپیلور : سفینه ، سفن ــ کتاب ، کتب کبی .
س ــ فارسیده جمع قاچ درلودر ونصل جمعلنیر؟
ج ــ ایکی درلو اولوب اکر اسملر ذوی العقولدن ایسه (ان) ، دکل ایسه (ها) ایله جمعلنیر . فقط (ها) ایله جمع یاپمق لسانمزده مأنوس دکلدر . اواخر اسماده (ه) بولنورسه کاف فارسیه‌یه تبدیل اولنور : خواجه ، خواجکان کبی .
س ــ صفت نه‌یه دیرلر؟
ج ــ بر اسمك حال وشانه دلالت ایدن کلمه‌یه دیرلر .
س ــ صفتمی ، یوقسه موصوفمی مقدم سوق اولنور؟
ج ــ قاعدهٔ ترکیه اوزره صفت موصوفدن مقدم سوق اولنور : یارامز چوجق کبی
س ــ صفت قاچ قسمدر وقسملری نه‌در؟
ج ــ ایکی قسمدر. بری صفت سماعیه، دیکری قیاسیه‌در.

(۱۰)

س ــ صفت سماعیه وقیاسیه نه‌یه دیرلر ؟

ج ــ صفت سماعیه، ایشیدوب بلله‌نیلان صفتلردر: کوزل، چیرکین، ایی، کوتو کبی. صفت قیاسیه دخی قاعده‌سنه تطبیقاً واواخر اسمایه (لی، لو، سز، جی، جه، سی، مسی) علاوه‌سیله یاپیلان صفتلردر .

س ــ احوال اسم قاچدر ونه‌در ؟

ج ــ درتدر. مجرد، مفعول به، مفعول الیه، مضاف الیهدر.

س ــ مجرد نه‌در ؟

ج ــ هر قنغی بر اسمدرکه، بولندیغی حال اوزره قوللانیلور: سود، شکر، جای کبی

س ــ بر اسم مجرد نصل مفعول به یاپیلور ؟

ج ــ آخرینه بر (ی) علاوه‌سیله یاپیلور .

سود، سودی ــ شکر، شکری ــ چای، چایی کبی

که، اکر اسم مجردك آخرنده حروف املادن بری بولنورسه آخرینه کله‌جك (ی) دن اول بر (ی) دها علاوه قیلنور :

دره، دره‌یی ــ قره، قره‌یی کبی

س ــ بر اسم مجرد نصل مفعول الیه یاپیلور؟

ج ــ آخرینه بر هاٴ رسمیه علاوه‌سیله یاپیلور .

(۱۱)

قلم ، قلمه ــ کتاب ، کتابه کبی

س ــ مخاطب نونلری نصل یازیلور ؟

ج ــ نونه بدل کاف ایله یازیلور . احسانکه ، لطفکه ، کرمکه کبی .

س ــ بر اسم مجرد نصل مضاف الیه یاپیلور ؟

ج ــ آخرینه بر کاف ساکن علاوه‌سیله یاپیلور .

طباق، طباغك ــ چتال. چتالك کبی .

س ــ فعل نه‌در ؟

ج ــ ازمنه‌یه تعلق اولان کلمه اولوب ماضی ، مضارع ، امر ونهی قسملرینه آیرلمشدر .

س ــ ماضی نه‌یه دیرلر ؟

ج ــ کچمش زمانه دلالت ایدن فعله دیرلرکه ، بوده ایکی نوع اولوب برینه ماضیٔ شهودی ، دیکرینه نقلی دینیلیر.

س ــ ماضیٔ شهودی نه‌در ؟

ج ــ متکلمك کوردیکنی بیلدیرن صیغه‌در . (کتمك) کلمه‌سندن (مك) ادات مصدرینی حذف ایتدکدن صکره مادهٔ اصلیه‌یه آتیده‌کی علاوه‌لر واقع اولور:

(۱۲)

	غائب	مخاطب	متكلم
مفرد	كتدى	كتدك	كتدم
جمع	كتديلر	كتديكز	كتدك
		كبى	

س ــ ماضئ نقلى نه‌در ؟

ح ــ متكلمك ايشتمكله خبر ويرديكى صيغه‌در :

كتمش	كتمشسك	كتمشم
كتمشلر	كتمشسكز	كتمشز

س ــ مضارع نه‌در ؟

ح ــ هم حاله، هم استقباله دلالت ايدن صيغه‌در :

كيدر	كيدرسك	كيدرم
كيدرلر	كيدرسكز	كيدرز

س ــ حال نه‌در ؟

ح ــ شمديكى زمانه مخصوص صيغه‌در :

كيدييور	كيدييورسكز	كيدييوردم
كيدييورلر	كيدييورسكز	كيدييورز

س ــ استقبال نه‌در ؟

ح ــ كله‌جك زمانه مخصوص صيغه‌در :

(۱۳)

كيده‌جك	كيده‌جكسك	كيده‌جكم
كيده‌جكلر	كيده‌جكسكز	كيده‌جكز

س ــ فعل وجوبى نه‌در ؟

ح ــ مادهٔ اصليه‌يه (ملى) اداتى علاوه اولنان صيغه‌در :

كتملى	كتمليسك	كيتملى‌يم
كتمليلر	كتمليسكز	كتملى‌يز

س ــ فعل التزامى نه‌در ؟

ح ــ متكلمك التزام ايتديكى صيغه‌در :

كيده	كيده‌سك	كيده‌يم
كيده‌لر	كيده‌سكز	كيده‌لم

س ــ امر قاچ قسمدر وقسملر نه‌در ؟

ح ــ ايكى قسم اولوب برى امر حاضر ، ديكرى امر غائبدر .

س ــ امر حاضر نه‌در .

ح ــ حاضره امر ايچوندر :

مفرد مخاطب	جمع مخاطب
كيت	كيديكز

س ــ امر غائب نه‌در ؟

ح ــ غائبه امر ايچوندر :

(١٤)

جمع غائب	مفرد غائب
كتسونلر	كتسون

س — حكايهٔ ماضی شهودی نه‌در ؟

ج — ماضئ شهودی‌یه (ایدی) علاوه‌سیله تشكیل قلنان صیغه‌در :

كتدی ایدی　كتدی ایدك　كتدی ایدم
كتدی ایدیلر　كتدی ایدیكز　كتدی ایدك

س — حكايهٔ ماضئ نقلی نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كتمش ایدی　كتمش ایدك　كتمش ایدم
كتمش ایدك　كتمش ایدیكز　كتمش ایدك

س — حكايهٔ مضارع نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كیدر ایدی　كیدر ایدك　كیدر ایدم
كیدر ایدیلر　كیدر ایدیكز　كیدر ایدك

س — حكايهٔ حال نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كیدییور ایدی　كیدییور ایدك　كیدییور ایدم
كیدییور ایدیلر　كیدییور ایدیكز　كیدییور ایدك

س — حكايهٔ استقبال نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كیده‌جك ایدی　كیده‌جك ایدك　كیده‌جك ایدم
كیده‌جك ایدیلر　كیده‌جك ایدیكز　كیده‌جك ایدك

(١٥)

س — حكايهٔ فعل وجوبی نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كتملی ایدی　كتملی ایدك　كتملی ایدم
كتملی ایدیلر　كتملی ایدیكز　كتملی ایدك

س — حكايهٔ فعل التزامی نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كیده ایدی　كیده ایدك　كیده ایدم
كیده ایدیلر　كیده ایدیكز　كیده ایدك

س — روایت ماضئ نقلی نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كتمش ایمش　كتمش ایمشسك　كتمش ایمشم
كتمش ایمشلر　كتمش ایمشسكز　كتمش ایمشز

تنبیه — روایت، یوقاریده علاوه ایدیلن (ایمش) ایله تصریف ایدیلیر. روایت ماضئ شهودی تصریف ایدلمز. ماضئ نقلیدن صكره وارد اولان روایت صیغه‌لری هپ (ایمش) ایله تصرف ایدیلیر .

س — فعل تمنی نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — كاشكه كتسه　كاشكه كتسه‌ك　كاشكه كتسه‌م
كاشكه كتسه‌لر　كاشكه كتسه‌كز　كاشكه كتسه‌ك

س — ماضئ فعل تمنی نصل تشكیل ایدیلیر ؟

ج — فعل تمنی‌نك آخرینه بر (ایدی) الحاقیله تشكیل ایدیلیر .

س — صیغهٔ شرطیه نصل تصریف ایدیلیر ؟

ج — ایسه ایسه‌ك ایسه‌م
ایسه‌لر ایسه‌کز ایسه‌ك .

س — ماضیٔ شهودیٔ شرطی نصل تصریف ایدیلیر؟

ج — کتدی ایسه کتدی ایسه‌ك کتدی ایسه‌م
کتدی ایسه‌لر کتدی ایسه‌کز کتدی ایسه‌ك

(کتدی) فعلنك؛ نقلی، مضارع، حال، استقبال، وجوبی، التزامی صیغه‌لری‌ده نهایتلرینه هپ (ایسه) علاوه‌سیله تصریف ایدیلیر .

س — منفیلرك تصریفی نه یولده وجود بولور ؟

ج — امر حاضر اولان (کیت) کلمه‌سنك آخرینه بر(مدی) علاوه‌سیله تصریف ایدیلیر :

کتمدی کتمدك کتمدم
کتمدیلر کتمدیکز کتمدك

افعال منفیهٔ سائره دخی فعللرینه کوره تصریف ایدیلیر .

س — صیغهٔ صله نصل یاپیلیر ؟

ج — صفت مقامنده وصلاً یاپیلیر وماضیٔ شهودینك جمع

متکلمیله فعل استقبالك مفرد غائب صیغه‌سندن تشکل ایدر :

سودیکم ذات ، سویلیه‌جکم سوز کبی که ، صفت مقامنده سوق اولنور .

س — فاعل نه‌در ؟

ج — کندینه فعل اسناد اولنان کلمه‌در . (نوری کتدی) دیدیکمز وقت کتمك فعلی نوری‌یه اسناد اولنمش و نوری‌ده فاعل بولنمش اولور .

س — برجملهٔ فعلیه‌ده فاعلمی ، یوقسه مفعولمی مقدم واقع اولور؟

ج — فاعل واقع اولور : نوری بنی کوردی کبی .

س — نائب فاعل نه‌در؟

ج — فاعلی بللی اولمیان فعلك مفعولیدر . مثلا ؛ (آی کورلدی) دینلدیکی وقت (کورلدی) کلمه‌سی بر فعل مجهول اولور وبناءً علیه فاعل معین بولنمز .

س — اضافت نه‌در؟

ج — بر اسمی دیکر بر اسمه ربط ایتمکدر . بونلردن برنجیسنه (مضاف‌الیه) ایکنجیسنه (مضاف) دینیلیر.

س — مضاف الیه ایله مضافك ترکبنه نه دینیلیر؟

(۱۸)

ج ــ ترکیب اضافی دینیلیر . (بروسه‌نك كستانه‌سی، سیلورینك یغوردی) کبی .

س ــ اضافت لامیه و بیانیه نه‌در؟

ج ــ لامیه تملك واختصاص معناسی تضمن ایدن برکیفیتدر: (علی بك بیوك خدمتلرده بولنمش برذاتدر) کبی . اضافت بیانیه ، مضاف الیه مضافك جنسنی بیان ایدر : (کوموش قاشیق) کبی .

س ــ اضافت تشبیهیه نه‌در؟

ج ــ مشبه بهك مشبهه اضافتیدر . مثلا ؛ زبانك تیغه تشبیهنده قلیج کبی دیل معناسنه (تیغ زباندر .)

س ــ ضمیر نه‌در؟

ج ــ اسمك یرینی طوتان کلمه‌در .

س ــ قاچ درلودر ونه‌در؟

ج ــ ضمیر شخصی، ضمیر اضافی ، ضمیر نسبی ، ضمیر فعلی، ضمیر وصفیدر .

س ــ ضمیر شخصی هانکیلریدر ؟

ج ــ (بن، سن، او) اولوب برنجیسنه متکلم ضمیری، ایکنجیسنه مخاطب ضمیری ، اوچنجیسنده‌ده غائب ضمیری دیرلر .

(۱۹)*

مفرد	جمع
بن	بز
سن	سز
او	اونلر کبی

س ــ ضمیر اضافی نه‌در؟

ج ــ مضافلره زیاده قلنان ضمیرلردرکه ، مفرد متکلمده (م) ، مفرد مخاطبده (ك) ، مفرد غائبده (ی) ، جمعلرنده‌ده (مز) ، (کز) ، (ی) ضمیرلری سوق اولنور .

س ــ مثاللری نه‌در؟

ج ــ کتابم کتابمی کتابمه کتابمده کتابمدن کتابمك
کتابك کتابکی کتابکه کتابکده کتابکدن کتابکك
کتابی کتابنی کتابنه کتابنده کتابندن کتابنك
کتابمز کتابمزی کتابمزه کتابمزده کتابمزدن کتابمزك
کتابکز کتابکزی کتابکزه کتابکزده کتابکزدن کتابکزك
کتابلری کتابلرینی کتابلرینه کتابلرنده کتابلرندن کتابلرینك

س ــ ضمیر وصفی نه‌در ؟

ج ــ (کی) کلمه‌سی اولوب مثاللری: (قرداشمککی، سنککی، سوقاقده‌کی، دکزده‌کی) دیه ایراد اولنور .

س ــ ضمیر نسبی نەدر ؟

ج ــ خبرلردە واقع اولور : (طعام نفیسدر.) مثالندە ؛ (طعام) مبتدا ، (نفیس) آنك خبری اولور .

س ــ « دِرْ » نە اداتیدر؟

ج ــ ادات خبردر .

س ــ ضمیر نسبیلرە مثال هانکیلریدر؟

ج ــ (م ، سك ، در) ضمیرلری اولوب (م) مفرد متکلمە (سك) مفرد مخاطبە (در) مفرد غائبە لاحق اولدیغی کبی (سز ، سکز ، درلر) دخی جمعلرندە سوق اولنور . (بن عسکرم ؛ سن عسکرسك ؛ او عسکردر ؛ بز عسکرز ؛ سز عسکرسکز ؛ آنلر عسکردرلر .)

س ــ ضمیر فعلی نەدر ؟

ج ــ فعللرە داخل اولان ضمیرلردر .

س ــ ضمیر فعلینك اداتلری نەدر ؟

ج ــ (م ، ك ، ی) اولوب (م) مفرد متکلمە ، (ك) مفرد مخاطبە ، (ی) مفرد غائبە الحاق اولنور . (و ، کز ، لر) دخی جمعلرینە داخل اولور .

س ــ مذکر نەدر؟

ج ــ کندیسندە علامت تأنیث اولمیاندر .

س ــ علامت تأنیث قاچدر ونەدر ؟

ج ــ اوچدر : تأ مربوطە ، الف مقصورە ، الف ممدودەدر .

س ــ تاء مربوطە نەدر؟

ج ــ اوزون یازلمیان تادر : کرە کبی .

س ــ الف مقصورە نەدر؟

ج ــ اخر کلمەدە (ی) شکلندە یازیلان الفدر : قری ، دعوی ، فتوی کبی .

س ــ الف ممدودە نەدر ؟

ج ــ آخر کلمەدە اوزون یازیلوب اوزون اوقوناندر : صفا ، جفا کبی .

س ــ وصف ترکیبی نەدر؟

ج ــ ایکی اسمی بربرینە برلشدیرەرك وصفیتە نقل ایتمکدن عبارتدر . بویلەجە ، وصف ترکیبی بر موصوفە اسنادی صحیح اولە بیلەجك برصفت اولە بیلور . دولت ابد مدت کبی .

(٢٢)

س ــ صفت سببيه‌لر، وصف تركيبي نصل اولور ؟

ج ــ كسرهٔ وصفينك حذفي وصفتك موصوفه تقديميله اولور. پادشاه دل آگاه ــ شهريار عاليتبار كبي .

س ــ اسماء اعداد نه‌در ؟

ج ــ ايشيدوب كورديكمز (بر ــ ايكي ــ اوچ ــ درت ــ بش ــ التي ــ يدي ــ سكز ــ طقوزدر . بردها علاوه ايديلرسه «اون» اولور. اونر اونر علاوه‌سيله : يكرمي ــ اوتوز ــ قرق ــ اللي ــ التمش ــ يتمش ــ سكسان ــ طقسان ــ يوز اولور . يوزر علاوه‌سيله بيك ، بيكر علاوه‌سيله يوز بيك اولور.

س ــ اعداد نه وقت ، معدود نه وقت سوق اولنور؟

ج ــ صفتلرده اولديغي كبي اعداد اول سوق اولنور .
عددلر جمع اولسه‌ده معدودلر جمع اولمز .
يدي آي ــ بشيوز سنه كبي .
مستثنا اوله‌رق، رجب‌الفرد، شعبان‌المعظم، رمضان المبارك آيلرينه تعظيماً «اوچ آيلر» دينيلور .

س ــ اعداد وصفيه نصل اولور ؟

ج ــ عددلرك نهايتنه بر (نجي) علاوه‌سيله اولور :
برنجي ــ ايكنجي ــ اوچنجي كبي .

(٢٣)

س ــ اعداد توزيعيه نصل اولور ؟

ج ــ عددلرك آخرينه بر (شر) علاوه‌سيله اولور :
بشر ــ يكرميشر ــ ألليشر كبي .

س ــ اسماء اشارات نه‌در ؟

ج ــ ذات ومقام تعيين ايدن كلمه‌لردر : بو، شو، او كبي .

تصريفي :

« مفرد » مجرد	مفعوللر	مضاف‌اليه	« جمع » مجرد	مفعوللر	مضاف‌اليه
بو	بوني ، بوكا	بونك	بونلر	بونلري، بونلره	بونلرك
شو	شوني، شوكا	شونك	شونلر	شونلري، شونلره	شونلرك
او	اوني ، اوكا	اونك	اونلر	اونلري، اونلره	اونلرك

س ــ اسم اشارت اولان (بو ، شو ، او) نه‌لري ارائه ايدر ؟

ج ــ (بو) قريبي ، (شو) بعيدي ، (او) دخي ابعدي ارائه ايدر .

بونلردن بشقه : (ايشته) يقيني ، (تا) اوزاغي كوسترر .

س ــ اسم جنسلر، نه‌زمان اسم خاص اولور؟

ج ــ اوللرینه (بو ، شو ، او) اسم اشارتلری لاحق اولدیغی زمان .

س ــ مبهمات نه‌یه دیرلر؟

ج ــ برشخصی ، یاخود برشیئی بیلدیرمیه‌رك بیان ایدن ماده‌یه دیرلر : (کندی ایتدی ، کیم یابدی ، قاچ کشی کلدی ، همانکی آدم ، نه یابدی ، خیلی چالیشدی) کبی .

س ــ بونلر قاچ حال اوزره بولنورلر؟

ج ــ آلتی حال اوزره بولنورلر:

مجرد مفعول‌به مفعول‌الیه مفعول‌فیه مفعول‌عنه مضاف‌الیه
کندی کندینی کندینه کندنده کندندن کندینك
کندیلر کندیلرینی کندیلرینه کندیلرنده کندیلرندن کندیلرینك
نه نه‌یی نه‌یه نه‌ده نه‌دن نه‌نك
کیم کیمی کیمه کیمده کیمدن کیمك
کیملر کیملری کیملره کیملرده کیملردن کیملرك

(قاچ) کلمه‌سنك جمعی اولمدیغندن تصریفندن صرف‌نظر ایدلمشدر .

س ــ مصدر نه‌در؟

ج ــ نه ذاته ، نه زمانه تعلق اولوب یالکز بر معنا بیان ایدن کلمه‌در . دوکمك ، سوکمك کبی .

س ــ ترکجه‌ده مصدرلر نصل یاپیلور؟

ج ــ آخرلرینه (مك) ، (مق) علاوه‌سیله یاپیلور . (مك) ایله یاپیلان مصدر ، خفیف (مق) ایله یاپیلان مصدر، ثقیلدر. اورمق مصدرندن (اور) مادهٔ فعل، (مق) ادات مصدر اولور .

س ــ مصدرلردن تشکیل اولنان صفتلر قاچدر؟

ج ــ اسم فاعل، اسم مفعول اولمق اوزره ایکیدر .

س ــ مصدرلردن اسم فاعل نصل یاپیلور؟

ج ــ (مك) ، (مق) ادات مصدرلری قالدیریله‌رق خفیفلرده (ن) ، ثقیللرده (ان) قائم اولور . دوکن ــ قاچان کبی .

س ــ اسم مفعول نصل یاپیلور؟

ج ــ مصادر مجهوله‌دن یاپیلور .

کورلمك، کوریلن ــ باقیلمق ، باقیلان کبی .

س ــ مثبت ومنفی نه‌در؟

ج ـ مثبت (واراق) ، منفي (يوقلق) معنالريني متضمن اولور . مادهٔ فعلك آخرينـه خفيفلرده (مه) ، ثقيلارده (ما) لاحق اولور .
بيلمك ، بيلمه‌مك ـ طورمق، طورمامق كبي .

س ـ اسم منسوب نه‌در واداتلري نه‌در؟

ج ـ برمحله ويا برنامه نسبت افاده ايدن كلمه‌در . لسـان تركيده نسبت اداتلري : (لي، لو ـ جي، جه) در:
دردلي ، طربزونلو ـ ظراقجي، درنيجه كبي .

س ـ فارسيده ادات نسبت نه‌در؟

ج ـ ياء ساكنه‌در : ايراني كبي .

س ـ اسم زمان ، اسم مكان نصل ياپيلور؟

ج ـ زمان ومكان معنالريني افاده ايدن كلمه‌لرله ياپيلور :
عنفوان شباب، موسم‌صيف ، موقع ذكر كبي .
لسان تركيده آيريجه اسم‌زمان‌اداتي يوقدر. يوقاريده كوستر‌ديكمز مثال طرزنده سوق اولنور .

س ـ لسان تركيده اسم مكان اداتي هانكيلريدر؟

ج ـ لك، لق اداتلريدر . (چيچكلك ـ طاشلق) كبي .

س ـ فارسيده اسم مكان اداتي هانكيلريدر؟

ج ـ كاه ، زار ، سار ، ستان اداتلريدر : (قراركاه ـ چمنزار ـ كوهسار ـ تركسـتان) كبي . (كاه) زمانه‌ده دلالت ايدر : (سحركاه ـ صبحكاه) كبي

س ـ اسم الت نه‌در؟

ج ـ التلره دلالت ايدن اسملردر :
(خرقه‌اق ـ اثوابلق ـ يوزلك ـ كوزلك) كبي .

« لسان تركيده مستعمل بعض ادوات »

س ـ « چه » نه معناسنه كلير ؟

ج ـ (نه‌ديمكدر) معناسني تضمن ايدر. (چه‌فائده) كبي.

س ـ « حيف » نه اداتيدر؟

ج ـ ادات تأسفدر . « يازيق » معناسنه كلير .

س ـ « خير » نه اداتيدر؟

ج ـ ادات نفي اولوب نفيي دخي تأكيد ايدر : « خير ويرمدم » كبي .

س ـ « دائما » نه اداتيدر؟

ج ـ ادات استمراردر : «آنا دائما مشفقدر . » كبي .

س ـ « دخي » نه اداتيدر؟

(۲۸)

ج ـ ادات عطفدر . ایکی شیئی برسیکده برلشدیرر :

« بودخی کاتبدر . » کبی .

س ـ « دِرْ » نه اداتیدر؟

ج ـ ادات خبردر : « بو آدم خاطرلیدر . » کبی .

س ـ « دَرْ » نه اداتیدر؟

ج ـ فارسیده ادات ظرفدر :

(دردست ـ الده، در بغل ـ الی بوکرنده .) کبی.

س ـ « دن » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات ابتدادر .

«ادرنه‌دن بورایه قدر کلدك» کبی‌که ادرنه‌دن باشلا-

یه‌رق دیمکدر .

س ـ « ده » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات ظرفدر :

« کمی حوضده‌در .» کبی .

س ـ « دها » نه اداتیدر ؟

ج ـ اسم تفضیلدر :

« دها عالم، دها غیور.» کبی. فقط تفضیلی متضمن

اولان صفتلرك اولنه دها کتیریلمز :

« دها اعلم ، دها افضل » کبی‌که ، بو یولده تفضیل

جائز دکلدر .

(۲۹)

س ـ « رك ـ رق » نه اداتیدر ؛

ج ـ ادات حالدر :

« یورویه‌رك کیتدم ، قوشه‌رق کلدم . » کبی.

س ـ « زهی » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات تحسین وتعجبیدر .

« نه کوزل » معناسنه کلیر :

« زهی مطالعه » کبی

س ـ « شمدی » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات زماندر . اوچ زمان ایچون قوللانیلور :

« شمدی یایدی ، شمدی یاپار ، شمدی یاپه‌جق »

کبی .

س ـ « ظرفنده » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات ظرف اولوب یالکز ازمنه‌ده مستعملدر :

« بر هفته ظرفنده ، اون سنه ظرفنده » کبی

س ـ « عجب » ، « عجبا » نه اداتیدر ؟

ج ـ تردد اداتیدر :

« عجب دوکدیمی ؟ » کبی

س ـ « عن » نه اداتیدر ؟

ج ـ حرف جردر :

« دن » معناسنه کلیر .

س ـ « غایت » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات مبالغه‌در :

« غایت چیرکین » کبی

س ـ « کبی » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات تشبیهدر :

« چوجق کبی ، سیل کبی »

س ـ « مسی » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات تشبیهدر. ترکجه‌ده اواخر کلماته لاحق اولور:

« یشیلمسی » کبی

س ـ « می » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات استفهامدر :

« بو چوجق مستعدمی ؟ » کبی

س ـ « واری » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات تشبیهدر :

« عسکرواری » عسکر کبی دیمکدر .

س ـ « هپ » نه اداتیدر ؟

ج ـ ادات تعمیمدر :

« هپ یازدق » کبی

س ـ «همان» نه اداتیدر؟

ج ـ ادات تعجیلدر :

« همان قالقدق » کبی

س ـ روابط نه‌در ؟

ج ـ بر جمله‌یی ، دیکر بر جمله‌یه ربط ایدن اداتدر .

س ـ روابط قاچ قسمدر وقسملری نه‌در ؟

ج ـ التی قسم اولوب ؛ « روابط سببیه، روابط توقیتیه، روابط حالیه، روابط مطلقه، روابط ترقی، روابط تمثیلیه‌در .

س ـ روابط سببیه هانکیلریدر ؟

ج ـ « اولدیغندن، اولدیغندن ناشی، اولدیغندن طولایی، اولدیغی جهتله ، اولدیغی اجلدن ، اولدیغنه مبنی ، اولدیغنه بناً ، بولندیغنه مبنی، بولندیغنه بناً، ایدوکنه مبنی ، ایدوکنه بناً ، ایدوکی جهتله . » تعلیل ایله صله‌در. «اولمقدن ناشی، اولمق ملابسه‌سیله ، اولمق جهتیله ، اولمق حسبیله ، اولمسی جهتیله ، اولمغله ، اولمغین. » بونلرده تعلیل ایله مصدردر .

س ـ روابط توقیتیه هانکیلریدر ؟

ج ـ « اولدقده ، اولدیغندن، اولدقدن صکره، اولنجه» اداتلریدر .

س ــ روابط حاليه هانكيلريدر ؟

ج ــ «اوله‌رق، اولديغى حالده، اولمش ايكن» صيغه‌لريدر.

س ــ روابط مطلقه هانكيلريدر ؟

ج ــ « اولوب ، اوله‌رق » صيغه‌لريدر .

س ــ روابط ترقى هانكيلريدر؟

ج ــ « اولمغله برابر ، اولدقدن بشقه » اداتلريدر .

س ــ روابط تمثيليه هانكيلريدر ؟

ج ــ « اولديغى اوزره ، اولديغى وجهله » اداتلريدر؟

«چوجقلر طرفندن فضله ونقصان وخطاسى اكمال ايدلمك» لازم كلن بعض اوفاق جمله‌لرك نمونه‌لرى :

{ حشو ــ ۱ }

بو كون پدرمله برابر چارشويه كتمكلك ايچون ويولده تصادف ايتديكم يمشلردن آلمقلق ايچون يانمه بر چوق پاره‌لر آلمغه لزوم كوريبورم .

{ فصيح ــ ۱ }

بو كون پدرمله چارشويه كتمك و يولده تصادف

ايتديكم يمشلردن آلمق ايچون يانمه بر چوق پاره آلمغه لزوم كوريبورم .

تنبيه ــ « پدرمله برابر » ديلديكى وقت «پدرمله» كلمه‌سنده‌كى « له » برابر معناسنى مفيد اوله‌جغندن تكرار « برابر » علاوه ايتمك فضله‌در . (كتمكلك ، آلمقلق) كلمه‌لرنده‌كى (لك ولق) دخى لسانه ثقلت ويرديككندن (كتمك ، آلمق) يازمق كافيدر . « پاره‌لر » كلمه‌سندن « لرى » حذف ايتمليدر .

{ حشو ــ ۲ }

اسكدارده واقع . . . اناث مكتبى طلبه‌سى يارين بازار كونى تنزه ايتمك ايچون كاغدخانه مسيره‌كاهنه كيده‌جكلردر .

{ فصيح ــ ۲ }

اسكدارده كائن . . . اناث مكتبى طالباتى يارينكى بازار كونى براى تنزه كاغدخانه مسيره‌سنه كيده‌جكلردر .

تنبيه ــ « واقع » تعبيرى دائما معنوياتده ، « كائن » تعبيرى‌ده ماديانده قوللانيلور :

«امريقاليلرله اسپانياليلر بيننده واقع اولان اختلاف»
و « قاسم پاشاده كائن بيوك جامعشريف » كبى .
«طلبه» طالبك جمعى اولوب مذكر ايچون و«طالبات»
دخى طالبه‌نك جمعى اولوب مؤنث ايچون قوللانيلور .
« مسيره » سير محلى معناسنى مفيد اولديغندن فضله
اوله‌رق «گاه» ادات ظرفنى علاوه ايتمك عبث اولور .
« سيرانگاه » دينه‌بيلور .

{ حشو ــ ۳ }

پدرمدن بر مكتوب آلديغم وقت والده‌مك خسته‌
لغنى اوقوديغم زمان مأيوس اولدم .

{ فصيح ــ ۳ }

پدرمدن آلديغم مكتوبده والده‌مك خسته‌لنديگنى
اوقوينجه مأيوس اولدم .

{ حشو ــ ٤ }

چوجقلر ايچون يازى يازمق ، كتاب اوقومق الك
اعظم بر وظيفه‌در .

{ فصيح ــ ٤ }

چوجقلر ايچون يازمق، اوقومق اعظم بر وظيفه‌در.
تنبيه ــــ (يازمق ، اوقومق) ذاتاً ، يازى يازمق
وكتاب اوقومق معناسنه كلديكندن [۱] حشو كلامدن
صاقنمليدر . « اعظم » كلمه‌سنده اساساً (الك ، پك) معنا-
لرى اولديغندن « الك اعظم » ديمك حشو قبيح اولور.

{ حشو ــ ٥ }

ايكى قرداشلر صندال ايله دكزدن بكقوزه قدر كيدوب
اقشام ساعت اونبرده ينه صندال ايله دكزدن استانبوله
قدر كله‌جكلردر .

{ فصيح ــ ٥ }

ايكى قرداش صندال ايله بكقوزه قدر كيدوب اقشام
اونبرده ينه صندال ايله استانبوله كله‌جكلردر .
تنبيه ــــ بر كلمه‌نك اولنه عدد معين الحاق ايديلنجه
آخرينه « لر » علاوه‌سى فضله‌در . « صندال ايله »
يازلدقدن صكره « دكزدن » ديمك‌ده حشودر .

[۱] حشو، سوزده فضله اولان كلمه‌لردر. حشوكدها برچوق
نوعى واردر .

(٣٦)

« آره‌سنه علاوه‌سی لازم کان بعض نقصان جمله‌لر »

{ نقصان ـ ١ }

قوشلر . . . انسان نه قدر . . . اولور .

{دوغرو ـ ١}

قوشلر اوتنجه انسان نه قدر متلذذ اولور .

{ نقصان ـ ٢ }

هوا . . . اولنجه . . . صفا . . . قدر . . . قالیرلر .

{دوغرو ـ ٢}

هوا براق اولنجه اهل صفا نه قدر ممنون قالیرلر .

{ نقصان ـ ٣ }

بر چوجق . . . چالیشیرسه . . . او قدر . . .

{دوغرو ـ ٣}

بر چوجق نه قدر چالیشیرسه عالم او قدر سور .

{ نقصان ـ ٤ }

فقره‌یه . . . ویرمك . . . و آخرتده . . . بیوك . . .
سبب اولور .

(٣٧)

{دوغرو ـ ٤}

فقره‌یه صدقه ویرمك دنیاده و آخرتده پك بیوك اجره
سبب اولور .

{ نقصان ـ ٥ }

چوجقلر ایکی . . . چالیشیرلرسه . . . ساعت . . .
مأذوندرلر .

{دوغرو ـ ٥}

چوجقلر ایکی ساعت چالیشیرلرسه بر ساعت اوینامغه
مأذوندرلر .

دوغروسی یازلمیوب چوجقلر طرفندن تصحیح ایدیله‌جك نقصان جمله‌لر

کوپریدن . . . واپور دوغرو . . . اوغرار .

—

یکی جامع . . . اجرای . . . و . . . ایدن واعظلر
چوقدر .

—

حاجیلری . . . درسعادته . . . واپور . . . ده . . .
باغلاندی .

—

فورتنه‌لی . . . ده . . . دکزلره . . . ویررلر .

—

هر . . . انتشار . . . غزته‌لرك . . . قاچه . . . اولور ؟

—

. . . دولتده اقدام و . . . ابله . . . انسانك . . . آرتدیرر .

—

آلیش و . . . ده نقصان . . . ضرر و زیانه . . . اولور .

—

. . . انسانك . . . آرتدیران . . . و ادبدر .

—

. . . اقرارندن ، حیوان . . . طوتیلور .

—

علمسز . . . طوزسز . . . بکزر .

—

سعادتلو . . . حضرتلری . . . کلوب فلکلرك . . .

—

تعلیمنه کیتمسنی . . . بیوردیلر .

—

مملکتدن . . . آلنجه‌یه قدر . . . حرکت .

—

خواجه . . . قدر . . . ازبرلیه‌لم .

تنبیه — معلم افندیلر بو اسلوب اوزره شاگردانه سؤال ایراد ایده‌بیلیرلر .

صوك

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Gamze ÇOMAK

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 20 Ekim 1989, Aksaray

Medeni Durumu:Bekar

Tel: 0535 233 86 52

E-mail : gamzelim_361@hotmail.com

Yazışma Adresi: Balcı Köyü, Yukarı Mahalle, No:8 Ortaköy / AKSARAY

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2017
Lisans	EÜ Edebiyat Fakültesi TDE	2011
Ortaöğretim	Balcı Lisesi Aksaray-Ortaköy	2006
İlköğretim	Balcı İlköğretim Okulu Ortaköy/Aksaray	2003

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016	Kayseri Talas TOKİ Şehit Levent Çetinkaya Ortaokulu	Öğretmen
2014	Aksaray Ortaköy Sağlık Meslek Lisesi	Öğretmen
2012-2013	Ankara Artı Başarı Etüt Merkezi	Öğretmen
2011	Kayseri Çaylıca Ortaokulu	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce